MBRETËRESHA E MALËSORËVE

NË NDERIM TË EDITH MARY DURHAM

Artiste, natyraliste, udhëtare, shkrimtare

dhe antropologe, e njohur si:

"MBRETËRESHA E MALËSORËVE"

Për kontributin e saj në dobi të kombit shqiptar.
Realizuar nga Mal Berisha

Ilustrimi muzikor: **Frédéric Chopin – *Nocturne No. 20***
Interpretuar nga pianisti i mirënjohur shqiptaro-italian,
Eni Barbullushi.

MBRETËRESHA E MALËSORËVE

- Paraqitje grafike e veprës:

- MY BALKAN NOTEBOOK:
- Blloku im i shënimeve në Ballkan

- Bazuar në materialet e depozituara në Institutin Antropologjik Mbretëror të Britanisë së Madhe dhe Irlandës, Londër.

INSTITUTI MBRETËROR ANTROPOLOGJIK I BRITANISË SË MADHE DHE IRLANDËS (RAI)

Në këtë Institut (RAI), gjenden fotografi, vizatime, skica, diçitura, komente dhe shënime të lëna nga Mary Edith Durham, me dorën e saj. Ato janë përmbledhur në 3 volume me format 30.5 x 40.5 cm, të veshur me cohë ngjyrë kafe të errët, të shkruara me ngjyrë të kuqe të shurdhët, nën etiketa rrethore sipër kapakëve. Miss Durham i dorëzoi ato në RAI, në vitin 1940.

MARY EDITH DURHAM

“MY BALKAN NOTEBOOK”

SHQIPËRIA

“Me shkatërrimin
e Perandorive të Vdekura,
të gjithë janë shpërndarë –
vetëm shqiptari vazhdon të
mbetet aty përgjithmonë.”

Edith Durham, “Shqipëria e Epërme.”

DURHAM I DHURON ALBUMET RAI - T

“

Dua t’i dhuroj këto albume me vizatime, fotografi dhe shënime mbi Shqipërinë, Institutit të Antropologjisë Mbretërore, me shpresën që në të ardhmen të mund të tërheqë interesin e studiuesve.”

Edith Durham, shkurt 1940.

INSTITUTI MBRETËROR ANTROPOLOGJIK

Instituti Mbretëror Antropologjik i Britanisë së Madhe dhe i Irlandës, (RAI) është një organizatë e hershme antropologjike me një anëtarësi globale.

Aty kombinohet tradita e studimeve me shërbimet e antropologjistëve në të gjithë botën, ku përfshihen edhe studentët.

Instituti e ka zanafillën në vitin 1837 dhe vijon traditën e themeluesve të tij të Shoqërisë Etnologjike të Londrës, e formuar në vitin 1843, si një grup i veçantë për mbrojtjen, rezervimin, koleksionimin dhe sistematizimin e të gjitha vëzhgimeve të bëra nga raca njerëzore.

Aty gjendet edhe koleksioni i Miss Durham mbi Shqipërinë.

MARY EDITH DURHAM

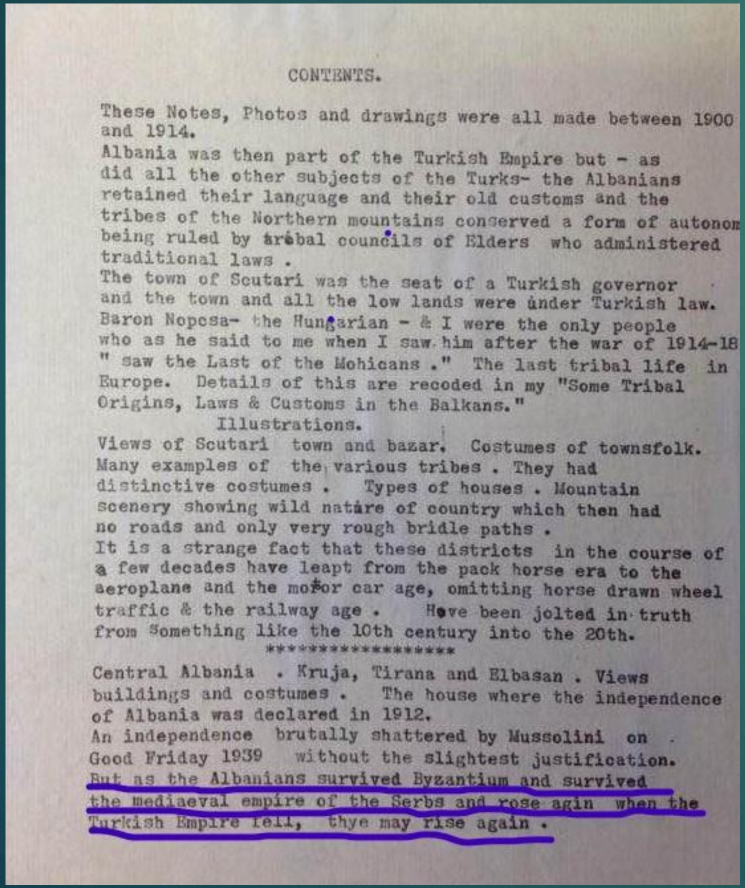

CONTENTS.

These Notes, Photos and drawings were all made between 1900 and 1914.
Albania was then part of the Turkish Empire but - as did all the other subjects of the Turks- the Albanians retained their language and their old customs and the tribes of the Northern mountains conserved a form of autonom being ruled by trebal councils of Elders who administered traditional laws .
The town of Scutari was the seat of a Turkish governor and the town and all the low lands were under Turkish law.
Baron Nopcsa- the Hungarian - & I were the only people who as he said to me when I saw him after the war of 1914-18 " saw the Last of the Mohicans ." The last tribal life in Europe. Details of this are recoded in my "Some Tribal Origins, Laws & Customs in the Balkans."

Illustrations.

Views of Scutari town and bazar. Costumes of townsfolk. Many examples of the various tribes . They had distinctive costumes . Types of houses . Mountain scenery showing wild nature of country which then had no roads and only very rough bridle paths .
It is a strange fact that these districts in the course of a few decades have leapt from the pack horse era to the aeroplane and the motor car age, omitting horse drawn wheel traffic & the railway age . Have been jolted in truth from Something like the 10th century into the 20th.

****

Central Albania . Kruja, Tirana and Elbasan . Views buildings and costumes . The house where the independence of Albania was declared in 1912.
An independence brutally shattered by Mussolini on Good Friday 1939 without the slightest justification.
But as the Albanians survived Byzantium and survived the mediaeval empire of the Serbs and rose agin when the Turkish Empire fell, thye may rise again .

"Shqiptarët, ashtu sikundër i mbijetuan Bizantit dhe Perandorisë mesjetare të Serbëve; u ngritën përsëri kur ra Perandoria Turke;

ata do të gjejnë forca që të ngrihen përsëri e përsëri."

Mary Edith Durham

MISS DURHAM, SHKODËR, FOTO MARUBI, 1912

Në foto Miss. Durham është e veshur me një fustan të gjatë deri në fund të këmbëve. Mbi supe mban një mantel të gjatë, me një kapulec në krye. Fustani është i kopsitur me katër pulla të bardha të mëdha dhe në krye ka një fiongo të zezë. Dorën e djathtë e ka vënë në mes, ndërsa e majta nuk duket nga që është e mbuluar me mantel. Në këtë foto vihet re shumë mirë "rregjia" e Marubit.

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

Shqipëria e Epërme;
Brenga e Ballkanit;
Njëzet vjet të mosmarrëveshjeve Ballkanike;
Lufta për Shkodrën;
Shqiptarët, turqit, sllavët;
Shqipëria dhe shqiptarët, letra të zgjedhura 1903–1944;
Origjina fisnore dhe zakonore në Ballkan;
Letra nga Shqipëria (mbetur e pabotuar dhe botuar më vonë);
Shqipëria e Epërme dhe zakonet e saj, 1908;
Blloku im i Shënimeve për Ballkanin.

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

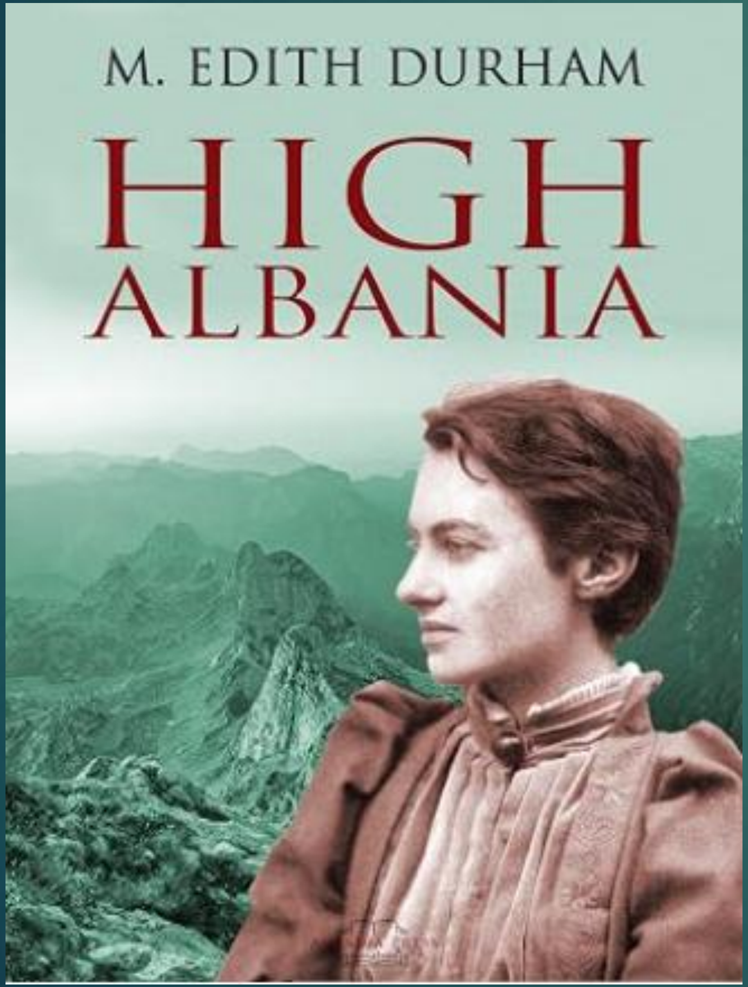

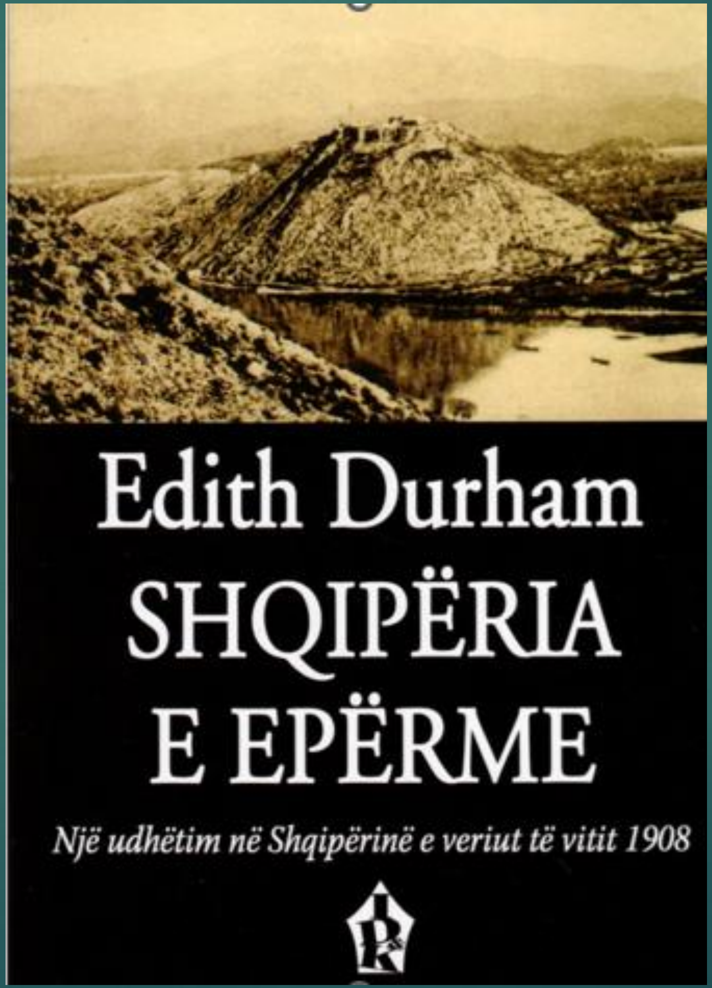

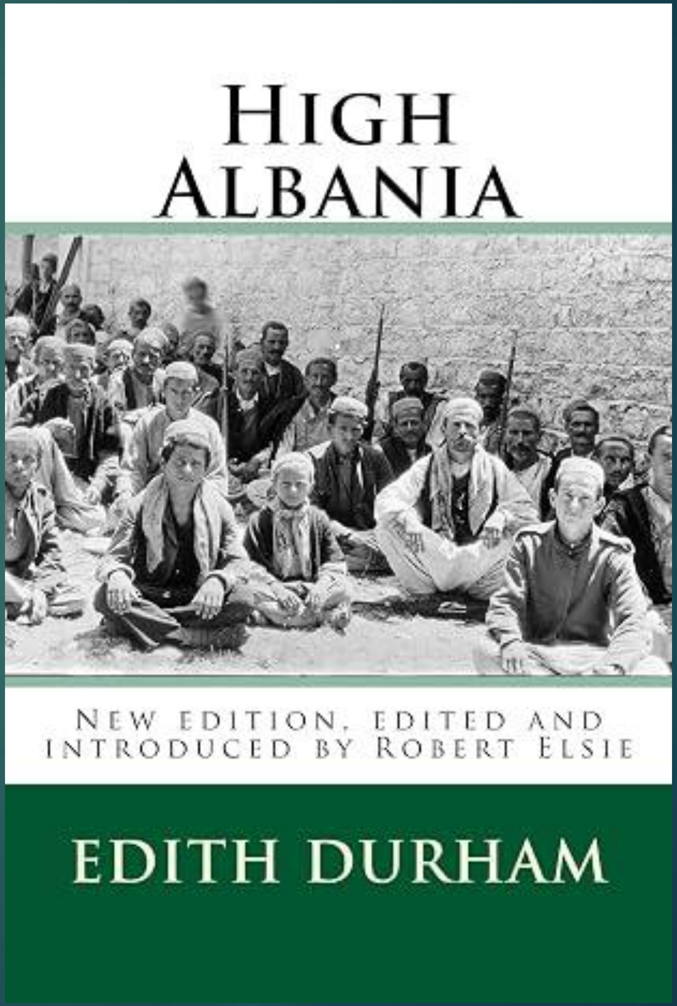

MISS DURHAM NË SHKODËR

- Vizatim i një rruge në Shkodër në një ditë me shi;
- Foto e tregut të qilimave;
- Foto e hyrjes së pazarit;
- Foto e një gruaje katolike e veshur me japangi dhe një vizatim për një grua tjetër katolike me shënimin e lënë me dorë nga Durham: Shkodrane Katolike në një mantel me shenja dalluese.

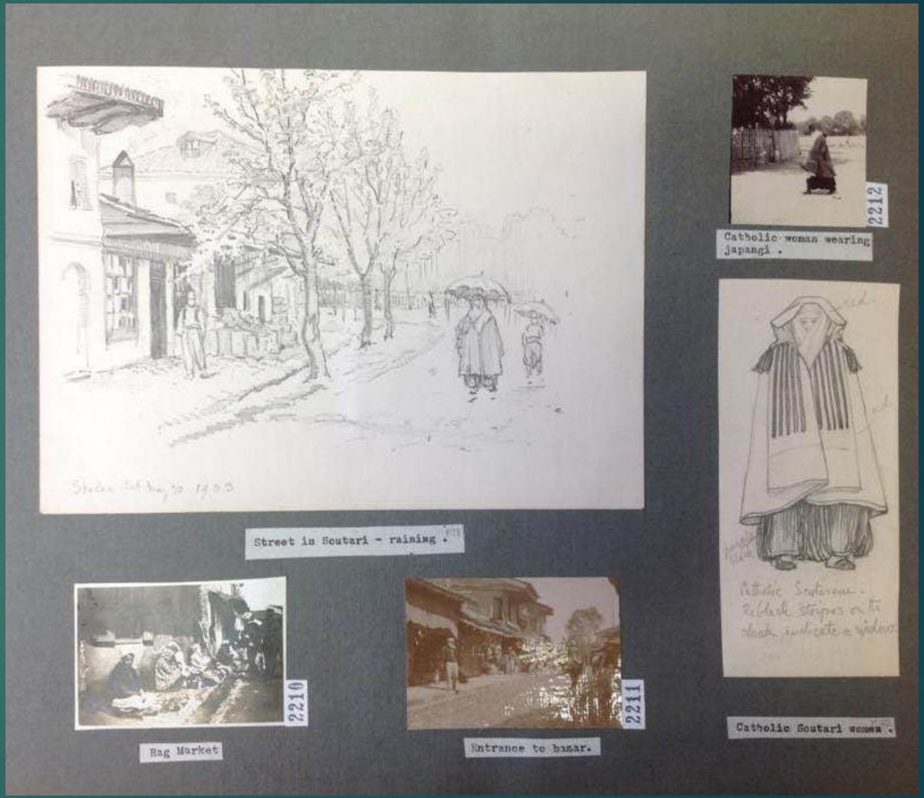

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

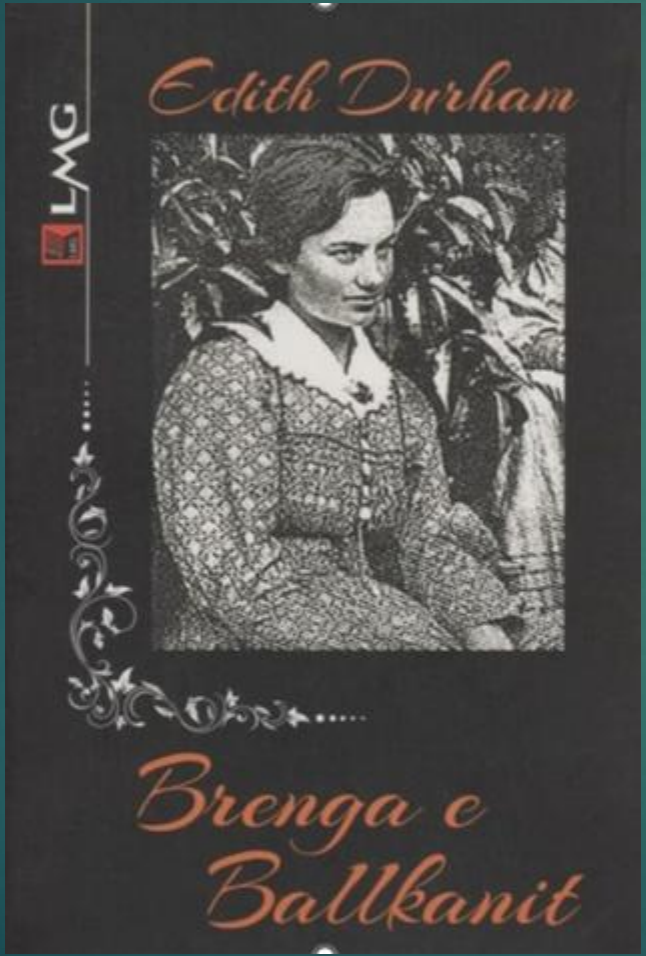

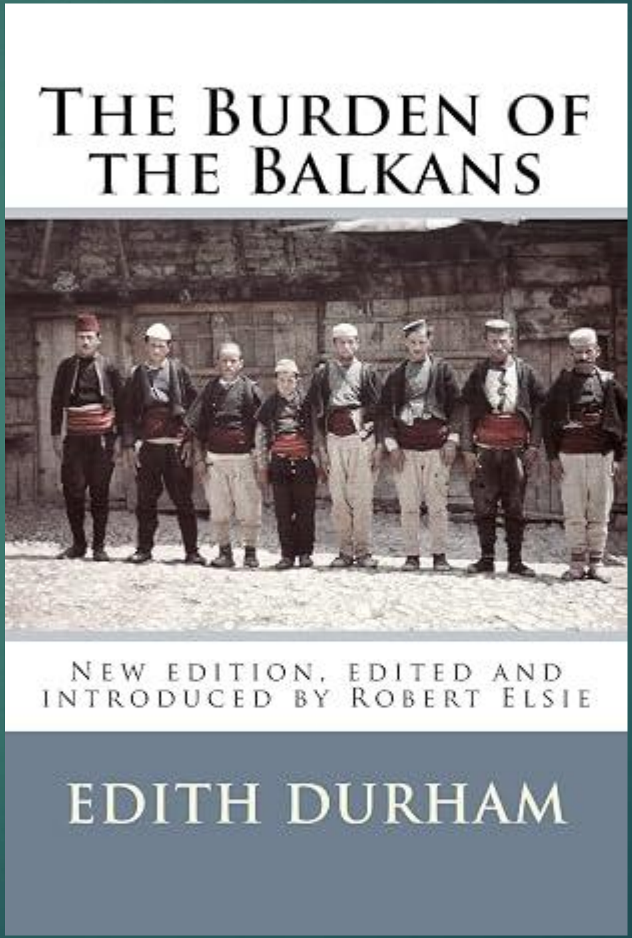

MISS DURHAM NË PAZARIN E SHKODRËS

Në Pazarin e Shkodrës; Tregu i drithit; Gratë Muslimane; Rruga Kryesore; Katolikët e Zadrimës; Porta Hyrëse e Shkodrës; Rrugë në Pazar; Duke e ngarkuar mushkën; Dyqani i Kasapit në Shkodër; Pazari i Madh.

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

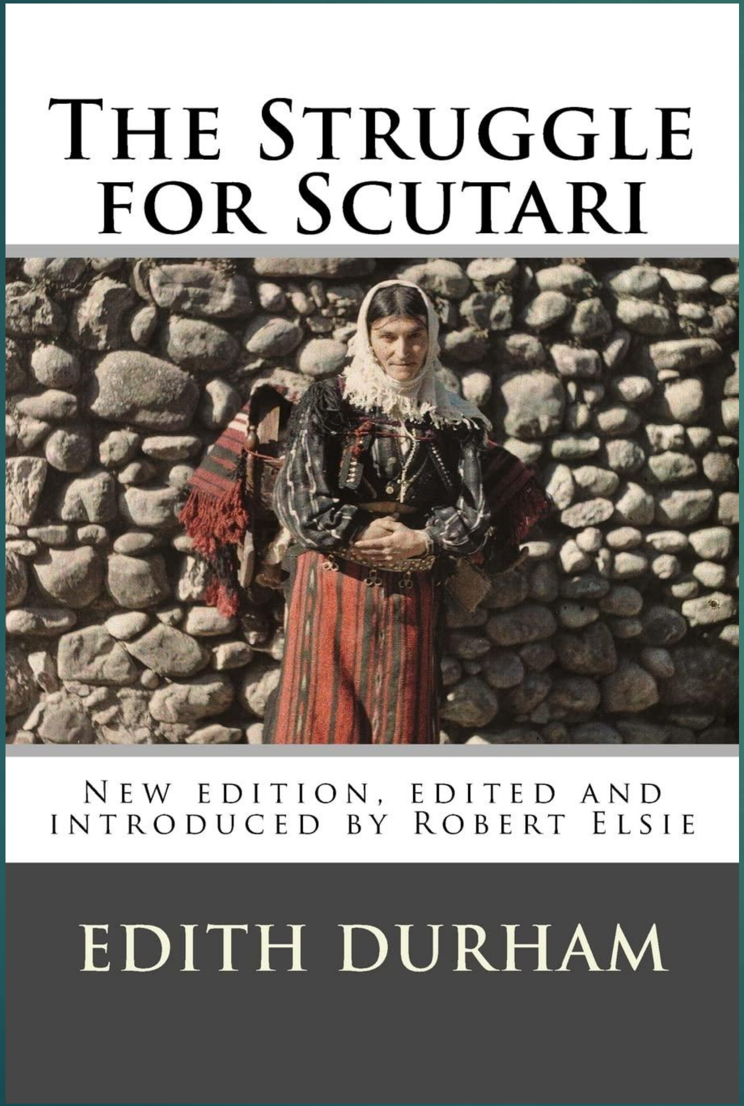

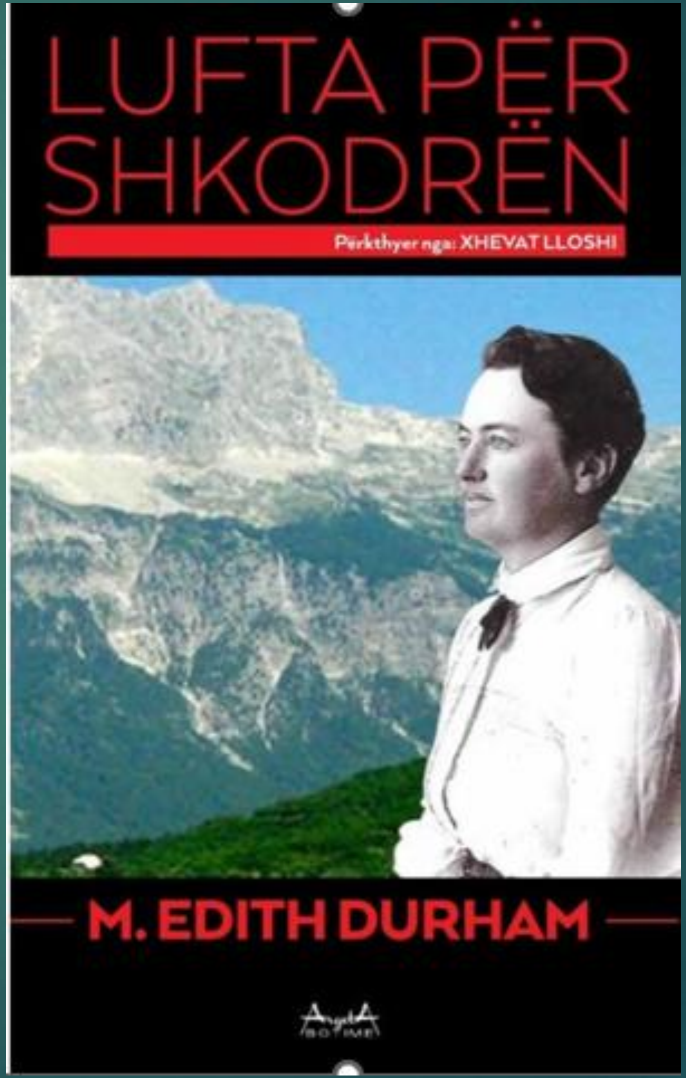

MISS DURHAM SHKODËR 1912

Miss Durham ndjek punën për ndihmat ndaj refugjatëve afër Shkodrës.

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

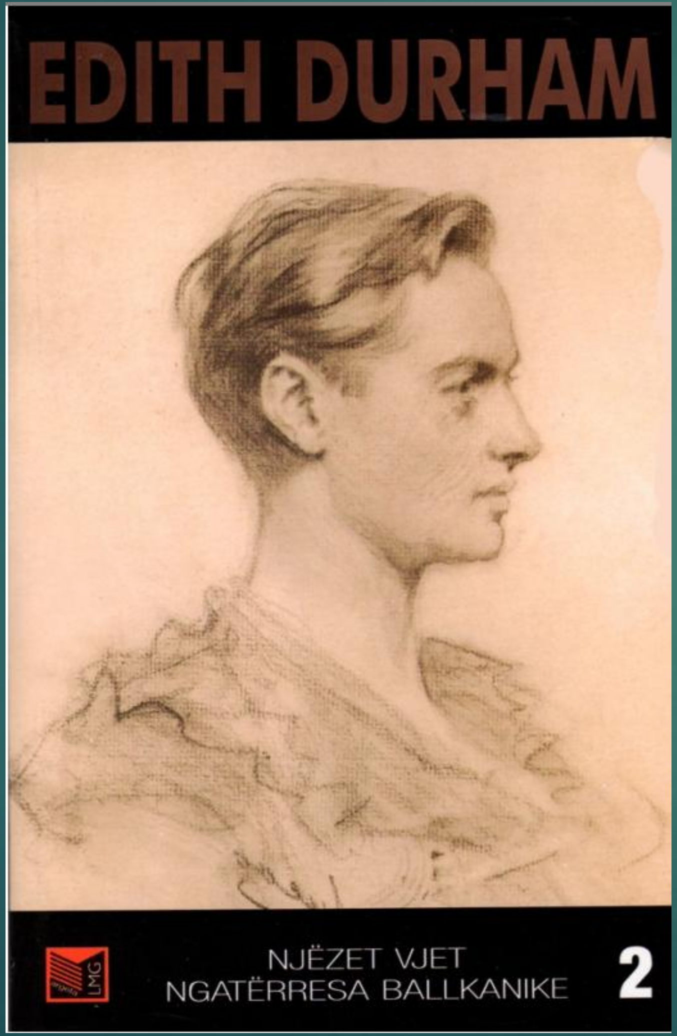

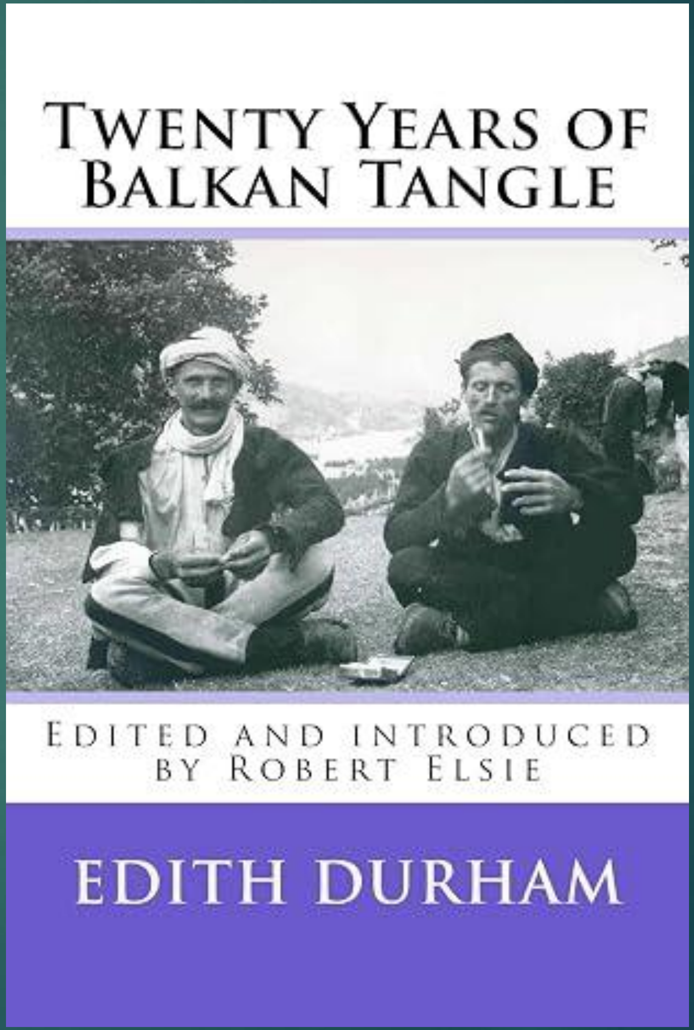

MISS DURHAM SKICON VARKAT NË LIQENIN E SHKODRËS

Syrit të Miss Durham - it nuk i shpëtojnë format e varkave në Liqenin e Shkodrës si dhe në atë të Ohrit, të cilat këtu quhen “lundra” sipas Durham, ndërsa në Mal të Zi quhen “ladja”. Edith Durham jep një përshkrim të këtyre varkave në Liqenin e Shkodrës, Trieste, Rimini dhe në Split, Bosnjë e Herecegovinë.

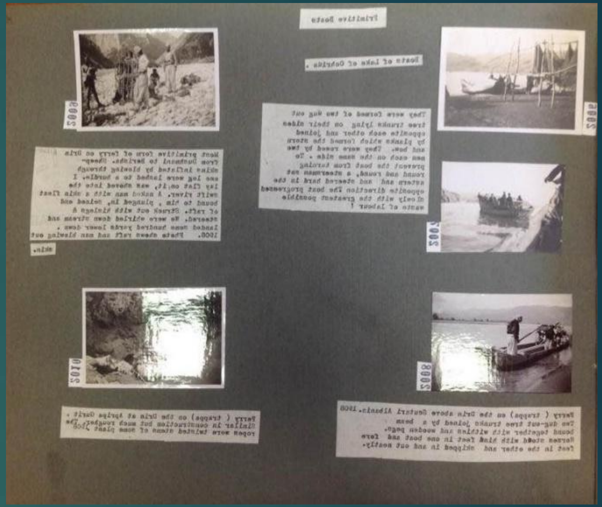

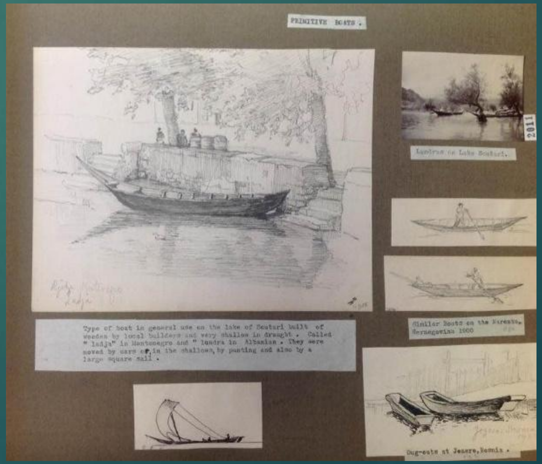

LIBRA TË DURHAM PËR SHQIPËRINË

Letra e Edith Durhamit: Fati i Shqipërisë qëndron në duart e shqiptarëve

MISS DURHAMI – URAT NË VERI TË SHQIPËRISË

Objekt studimi i Durhamit ishin edhe Urat. Ajo ka lënë foto të shumë urave të vjetra që nga Vishegradi. Më të rëndësishmet për ne janë Ura e Mesit mbi Lumin Kiri, një tjetër afër Krujës, dhe një në Virpazar në Mal të Zi. Ajo përshkruan edhe kapacitetet mbajtëse të tyre, të "trafikut" të kuajve të ngarkuar.

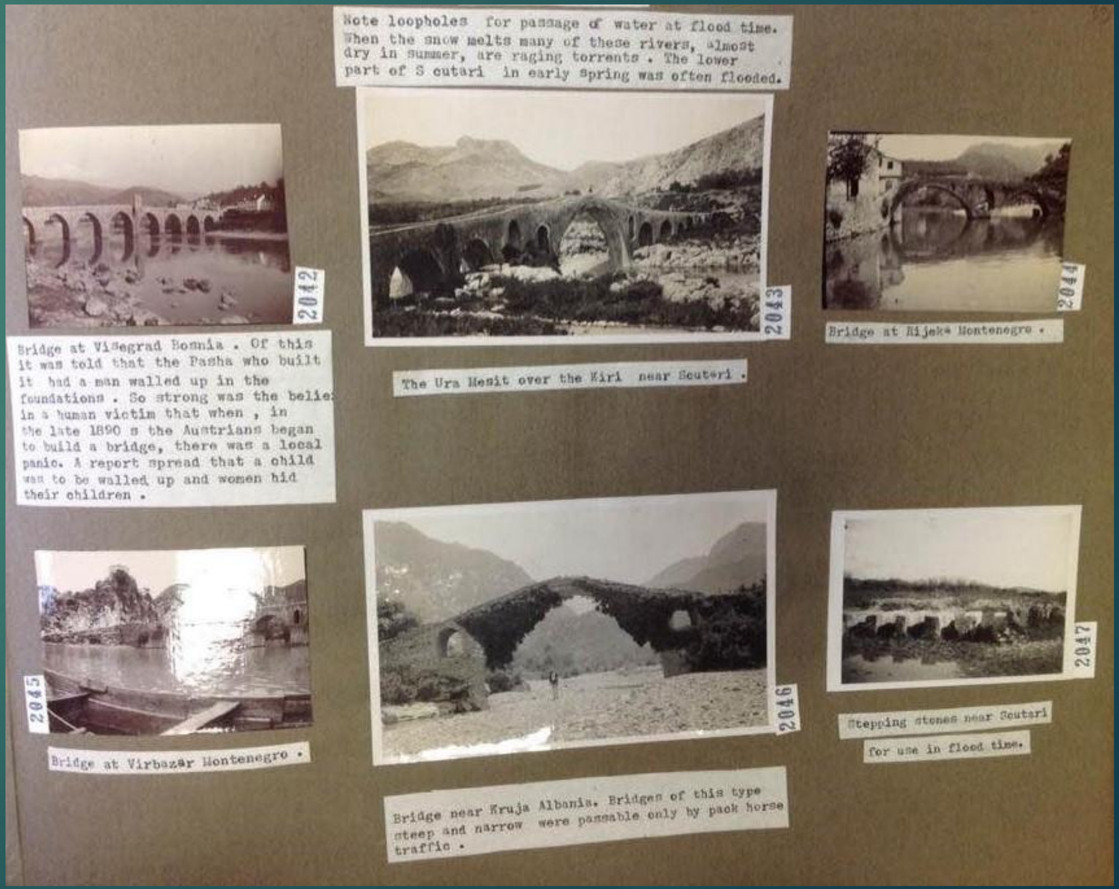

MISS DURHAM: KOSTUMOGRAFIA SHKODRANE

- Gra muslimane në Shkodër, viti 1901;
- Modë e vjetër;
- Një burrë me fustanellë shkodrane;
- Katoliku i pispillosur;
- Grua katolike me çadër dhe një tjetër e një 'Fistari të Malësisë';
- Kostume tipike, me jelek të zi si xhubletë, tirq me gajtana të zinj, kapuça të bardhë;
- Njerëz kreshnikë nga pamja.

MISS DURHAM – NGA MAJA E ROZAFËS

- Pamje madhështore e Lumit Drin me titull: ”Shkodra dhe Drini, pamje nga kalaja.”

- Figurinë me ngjyra e vizatuar me një model, pa portret, e një vajze katolike të Shkodrës, e mbështjellë e tëra duke ecur në rrugë.

MISS DURHAM: KOSTUME MARTESE NË SHKODËR

- Një varg prej 12 zonjash të veshura të gjitha si aristokrate, me kostume të zbukuruara me çdo gjë, që nga floriri e sermi, janë ulur përpara Kishës. Është një pamje që do t'i shkonte edhe një grupi grash vjeneze;
- Zonja katolike në një dasëm në Shkodër;
- Një djalë i vogël gjithmonë e nget një karrocë me nusen, kur dalin nga kisha, me shpresën se nusja do të lindë djalë.

All marriages were arranged by the heads of the families & the young people had no say in the matter. The daughters of a family or tribe were chattels to be disposed of so as best to advantage the family.
In Scutari the family of the bride had to provide a dowry which included a whole outfit of clothes for the bridegroom As well as her own outfit and household gear . This was bargained for down to the last halfpenny . The bridegroom often did not see his bride till she was unveiled in the church (when Catholic). Swindling as in horse dealing too place - instances in which a lame or half blind girl was palmed off . Or a sound girl married to a hopeless cripple. The dowry system was possibly a relic of the days when Scutari was under Venetian rule.
In the mountains the old law of the mountains ruled. The girls were sold for cash and betrothals were made in infancy . Were not in fact called betrothals but one was simply told " I have sold her for 20 napoleons" . I first heard this of a child of nine months . Half the money was paid at once & the balance when at puberty or soon after the girl was fetched by her purchaser. She took with her her her clothes but no other dowry . The tribes were very strictly exogamous . If a common male ancestor of even 14 generations ago were known marriage was impossible & infact incestuous . When I pointed out to an Albanian Catholic priest - a mountain man- that his Church permitted marriage after second cousins & asked what he would do if asked to marry third or fourth cousins, he could only gasp & say he hoped he should never be asked to do such a horrible thing . Owing to this belief the bridegroom was always from another & perhaps distant tribe with which the bride's parents wished to be in good relation . Sometimes to allay a blood feud . The young people had never seen each other till married.
Much as I enquired I never heard of a case in which the bridegroom had objected to the girl chosen for him. "Why should he?" was the reply " God has made all women alike". Soundness as with a horse was carefully ascertained by the women of the bridegrooms family . On the other hand girls sometimes objected fiercely to being sent away to an unknown man . Much cruelty and force was sometimes used to break the girl's will . The bridegrooms family was deeply insulted & a blood feud might arise . This could only be avoided by the girl swearing an oath before twelve witnesses that she would never marry .
She then ranked as a man , might & often did wear mens' attire eat with the men (which no other women did) smoke with them and carry weapons . Such women were known as Albanian virgins & worked as herdsmen of sheep & goats .
Others wore women's dress & acted as servants to priests.
In the rare cases when such a virgin broke her vow, both she and the man were liable to be shot by her rejected bridegroom

MISS DURHAM SKICON KOSTUMET E NUSEVE NË SHKODËR

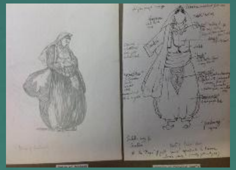

Skica nga Miss Durham:

1 - Nuse shkodrane;

2 - Detajet e kostumit të një zonje katolike.

MISS DURHAM: SKICË E XHAMISË SË VJETËR NË SHKODËR, 1908

Xhamia e Vjetër e Shkodrës, është skicuar me dorën e Miss Durham dhe mban nënshkrimin e saj në fund të vizatimit.

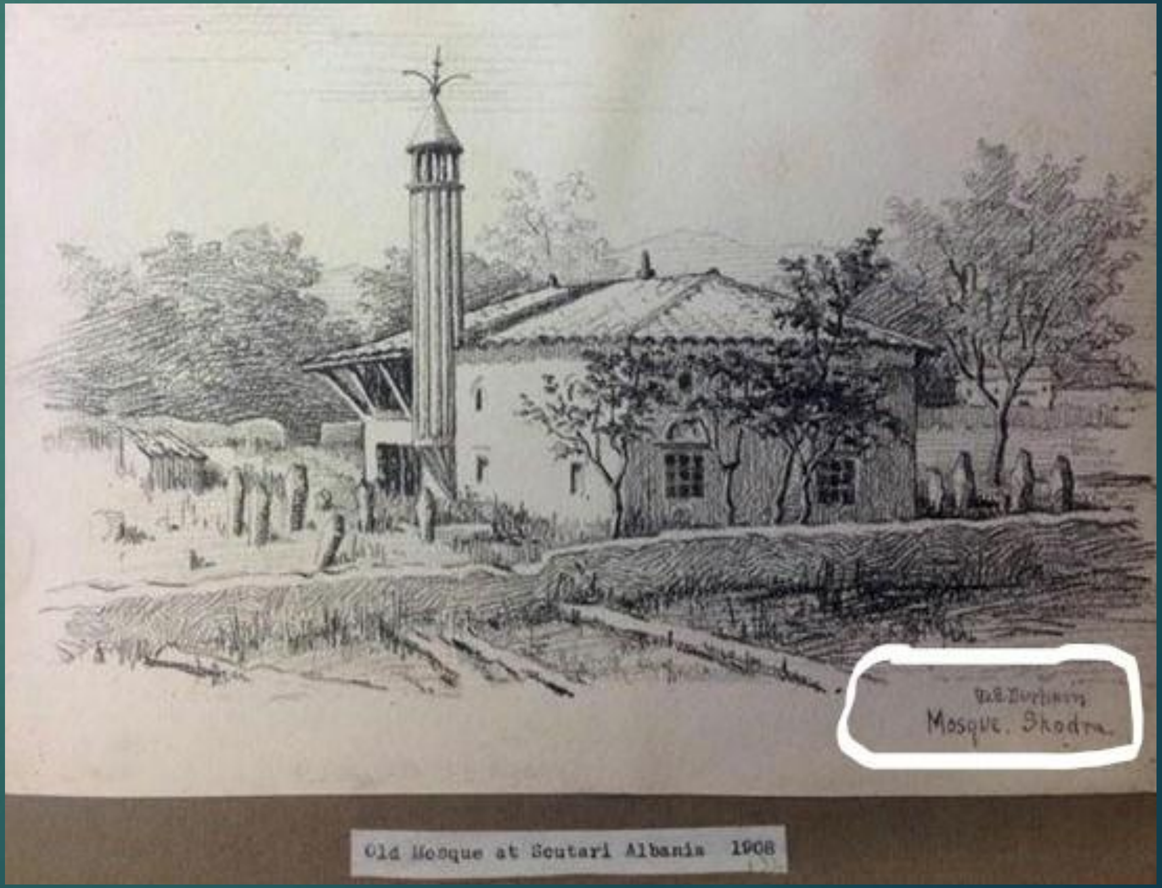

MISS DURHAM NË BREG TË BUNËS

- Fotografi e Urës së Vjetër prej druri mbi lumin Buna, në Shkodër;
- Skicë e një pusi me çikrik të cilët gjeden në çdo oborr shkodran;
- Oborri i Xhamisë së Plumbit;
- Lundër që lundron mbi Bunë;
- Xhamia e Plumbit më e vjetra në Shkodër.

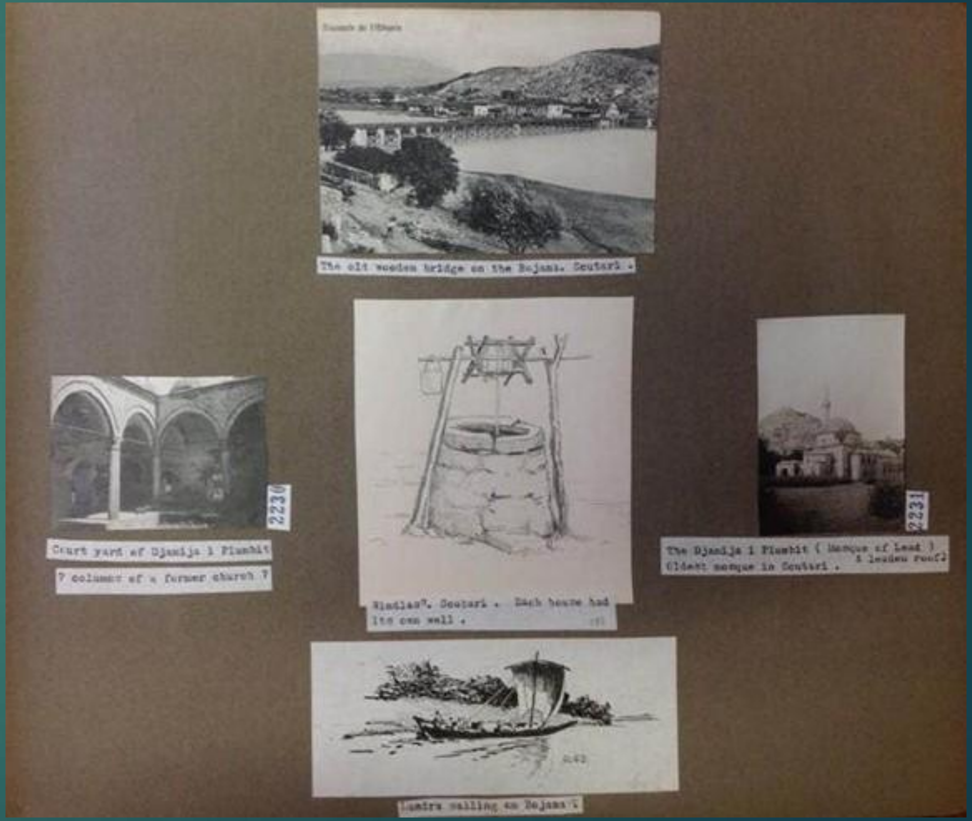

MISS DURHAM NË KATEDRALEN E SHKODRËS

- Zoja e Mirë e Shkodrës;
- Malsorët në festë, përpara katedrales;
- Fshatarë zadrimorë me një nuse në mes, e tëra e veshur në mëndafsh.

"Kur u pushtua Shkodra prej turqve në shekullin e 15-të, engjëjt fluturuan dhe e morën me vete portretin e Virgjinës drejt një vendi të sigurtë në Genzano, në Itali. Mrekullia festohet çdo vit dhe njerëzit bashkohen në katedrale për Zojën e Mirë të Shkodrës."

MISS DURHAM – SHTËPIA MALËSORE

- Oxhak me një kusi të varur në zinxhir dhe orenditë të tjera shtëpiake;
- “Shtëpi në Kusas, të Hotit. Dhomë e madhe në të cilën jetonin 23 vetë, 13 prej tyre ishin meshkuj, tetë mbanin armë. Popullsia llogaritej bazuar në numrin e armëve.
- Vizatim i Urës së Tamarës mbi Lumin Cen, në Hot.

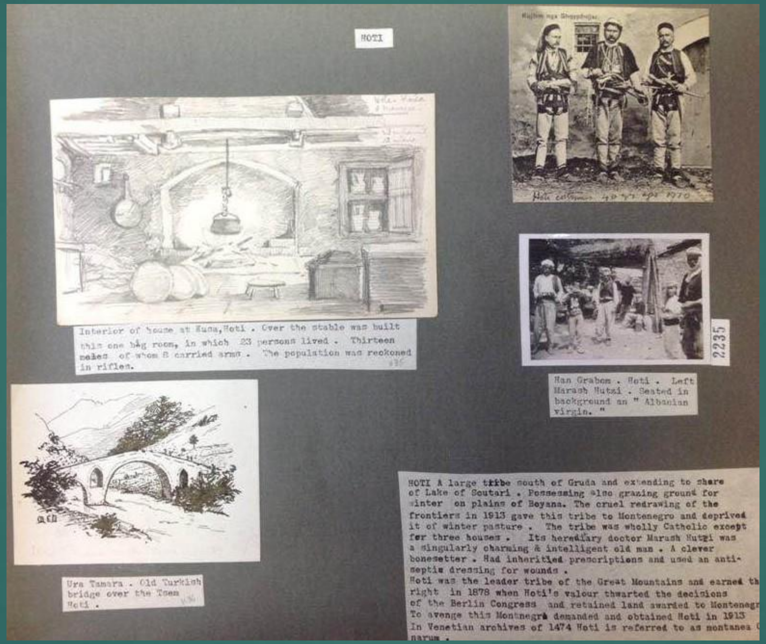

Foto e vitit1910: Tre trima të armatosur, me kostume kombëtare, jataganë dhe rroba prej shajaku të bardha me gajtana të zinj në të cilën shkruhet:

“Kujtim nga Shqypënija”

Foto: Hani Grabom në Hot. Në të majtë foto e Marash Tucit dhe një Virgjinë shqiptare e ulur në mes.

MISS DURHAM PËR FISET MALËSORE

- Bajraktari i Kastratit të Poshtëm. Ky emër vjen nga një Kamp Romak - Foto Marubi;
- Një grup burrash nga Kelmendi – Në qendër është Marash Tuci i Hotit;
- Një fistar nga Kiri – Foto Marubi;
- Grup burrash nga Kastrati – Foto Marubi;
- Dod Sokoli i Kelmendit;
- Foto e derës së Kishës në Kirit.

MISS DURHAM
KOSTUMI I SOKOL BACË IVEZAJT

Për një kostumograf, një antropolog, një etnolog,, veshja e Sokol Bacë Ivezajt mund të përbëjë një galeri të madhe për studime të shumë fushave që nga dizenjo, zejet, artizanati, gajtanët, filigrama, dekorimi i armëve, përpunimi i lëkurës, përpunimi i leshit, mëndafshit, qepja e kadifesë, tekstilit etj. Ajo është një figurë aq impozante, aq madhështore, aq burrërore, aq shqiptare, sa e përfaqëson krahinën e tij njësoj si një Kaizer.

MISS DURHAM PËR FISIN E SHKRELIT

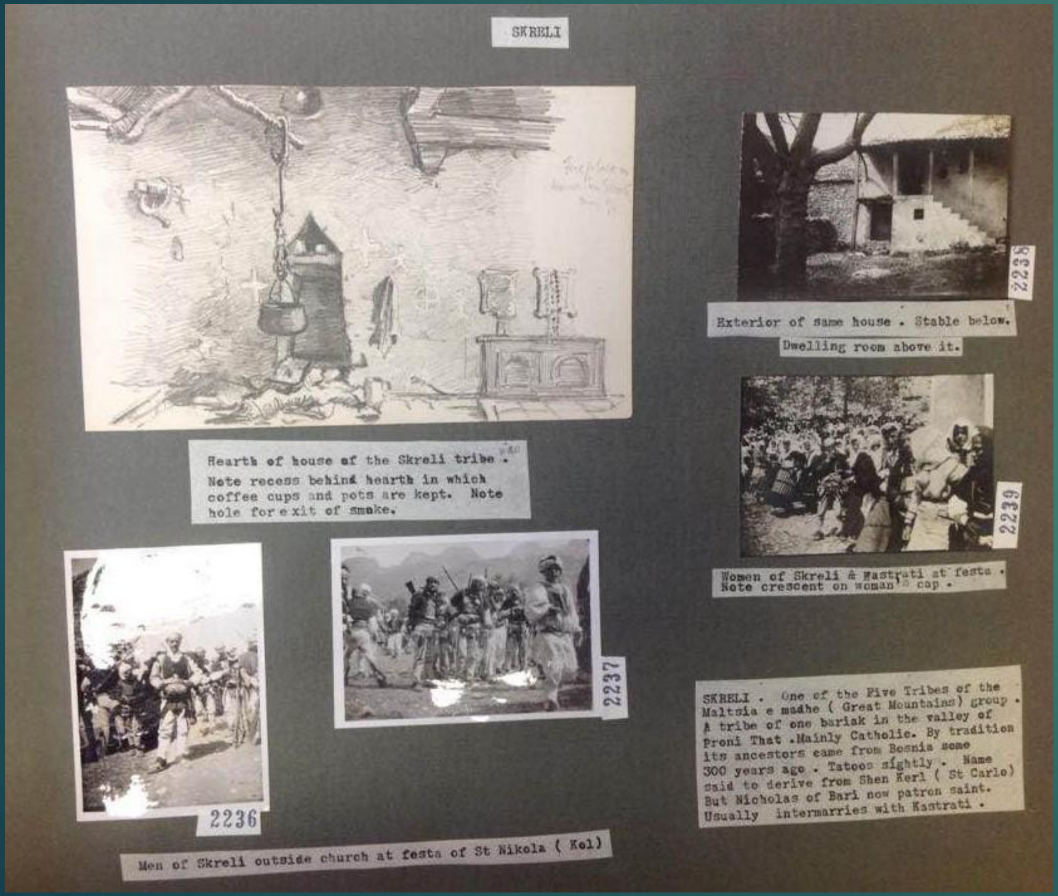

- Dhomë me oxhak e fisit të Shkrelit ku mbahen takëmet e kafesë dhe të duhanit;
- Burra të Shkrelit në veshje kombëtare në oborrin e Kishës së Shën Nikollës;
- Më tej edhe gratë e Shkrelit;
- Durham thotë në një shënim të lënë aty se Shkreli ishte një ndër Pesë fiset e Malësisë së Madhe.

MISS DURHAM NË SHKREL. TAKON MARASH TUCIN

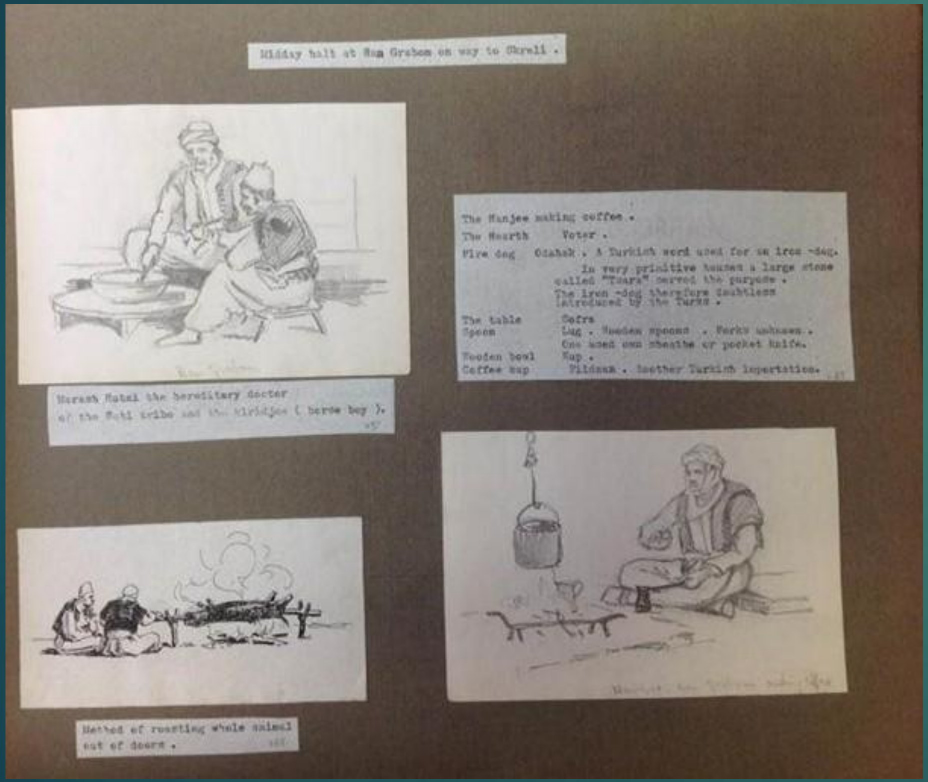

- Mjeku Popullor Marash Tuci në Shkrel, skicë e Miss Durham;
- Një hell në të cilin piqet një berr;
- Fjalori - anglisht - shqip me disa fjalë, si sofra, filxhani, oxhaku, luga, etj.
- Skicë e një burri me kostum kombëtar i ulur këmbëkryq;

MISS DURHAM PËR FISIN E KASTRATIT

- Prifti Mateus pozon me fshatarët e Kastratit;
- Dy foto djemsh, njëri nga Kastrati dhe tjetri nga Boga e Kelmendit;
- Lorja – Reçi, sipas Durhamit, janë një fis i vogël dhe ajo i ka pasqyruar në një skicë me dy burra njëri ndër të cilët është Prek Gjoka i Lohës.

MISS DURHAM SKICON KOSTUMET KOMBËTARE SHQIPTARE NË KASTRAT

- Koleksion fotosh nga Kastrati;
- Gra të veshura me xhubleta;
- Skica rrobash të grave të Pultit;
- Skica me studime të kokave të shqiptarëve të dy feve.

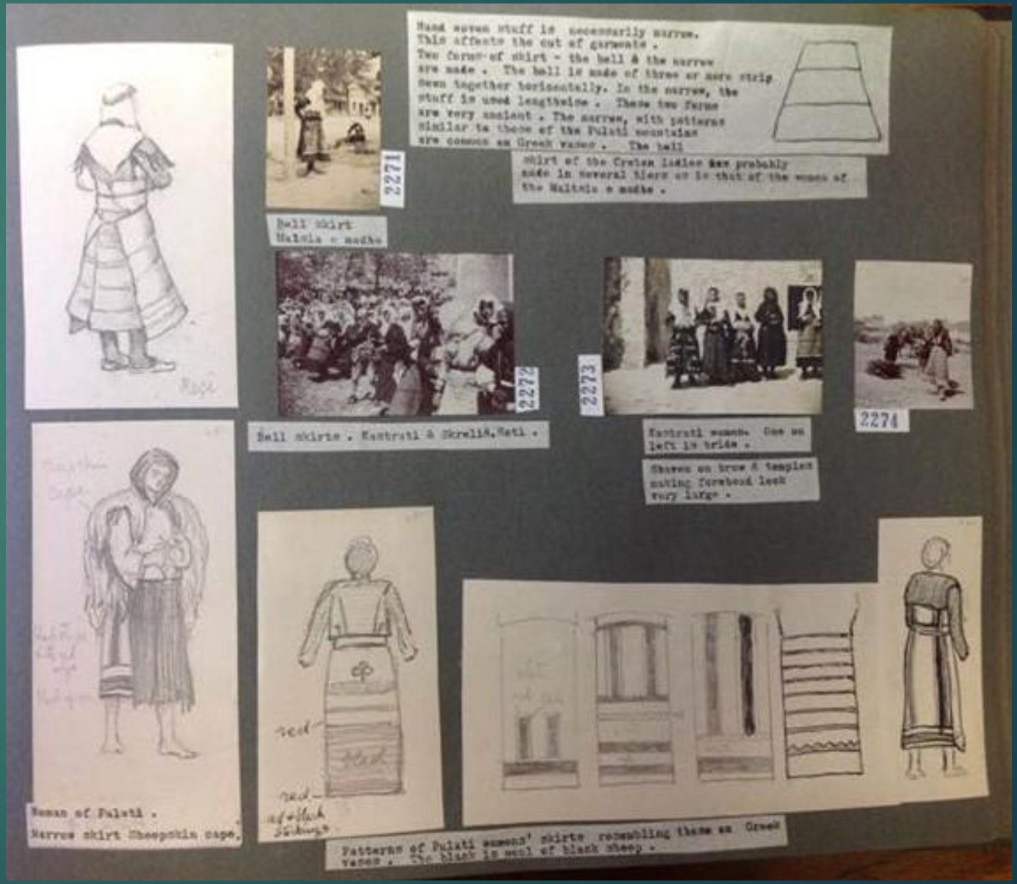

MISS DURHAM VIZITON PREK GJOKËN

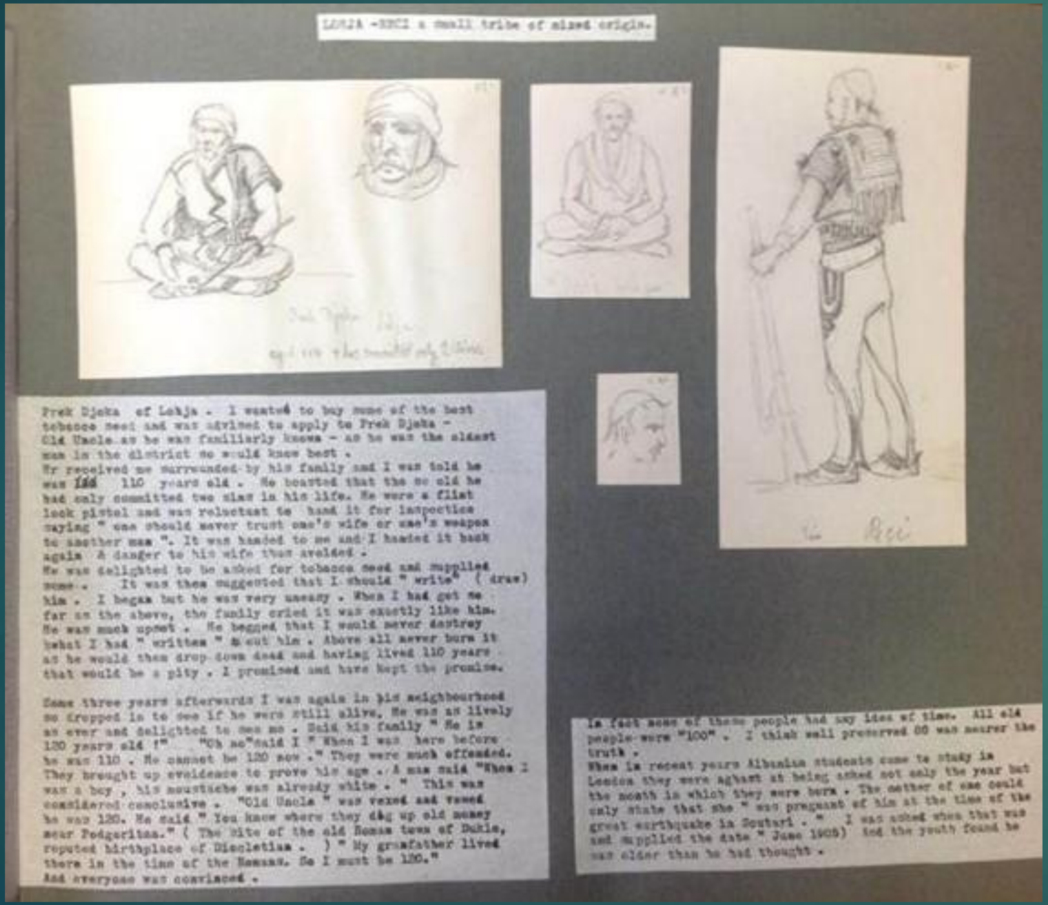
LOHJA - BECI a small tribe of mixed origin.

Prek Djoka of Lohja. I wanted to buy some of the best tobacco seed and was advised to apply to Prek Djoka – Old Uncle as he was familiarly known – as he was the oldest man in the district so would know best.
He received me surrounded by his family and I was told he was 100 110 years old. He boasted that tho so old he had only committed two sins in his life. He wore a flint lock pistol and was reluctant to hand it for inspection saying " one should never trust one's wife or one's weapon to another man ". It was handed to me and I handed it back again. A danger to his wife than avoided.
He was delighted to be asked for tobacco seed and supplied some. It was then suggested that I should " write " (draw) him. I began but he was very uneasy. When I had got so far as the above, the family cried it was exactly like him. He was much upset. He begged that I would never destroy what I had " written " about him. Above all never burn it as he would then drop down dead and having lived 110 years that would be a pity. I promised and have kept the promise.

Some three years afterwards I was again in his neighbourhood so dropped in to see if he were still alive. He was as lively as ever and delighted to see me. Said his family " He is 120 years old !" "Oh no" said I " When I was here before he was 110. He cannot be 120 now." They were much offended. They brought up evidence to prove his age. A man said "When I was a boy, his moustache was already white. " This was considered conclusive. "Old Uncle " was vexed and vowed he was 120. He said " You know where they dig up old money near Podgoritza." (The site of the old Roman town of Dukle, reputed birthplace of Diocletian.) " My grandfather lived there in the time of the Romans. So I must be 120."
And everyone was convinced.

In fact none of these people had any idea of time. All old people were "100". I think well preserved 80 was nearer the truth.
When in recent years Albanian students came to study in London they were aghast at being asked not only the year but the month in which they were born. The mother of one could only state that she " was pregnant of him at the time of the great earthquake in Scutari. " I was asked when that was and supplied the date " June 1905) And the youth found he was older than he had thought.

"Unë desha të blija ca prej farës më të mirë të duhanit e ta dërgoja tek Prek Gjoka – axha plak siç ishin mësuar t'i thërrisnin – pasi ishte burri më i vjetër i fisit që mund ta njihte më mirë. Preka më priti bashkë me familjen e tij të cilët më thanë se ai ishte 110 vjeç."

MISS DURHAM PËR FISIN E PULTIT

- Plani – një fis i Grupit të fiseve të Pultit;
- Dy burra të fisit të Planit të armatosur që e përcjellin Miss Durhamin për tek Gjoni;
- Një mjedis i brendshëm i një shtëpie të Planit. Vini re armët dhe gjerdanët e fishekëve.

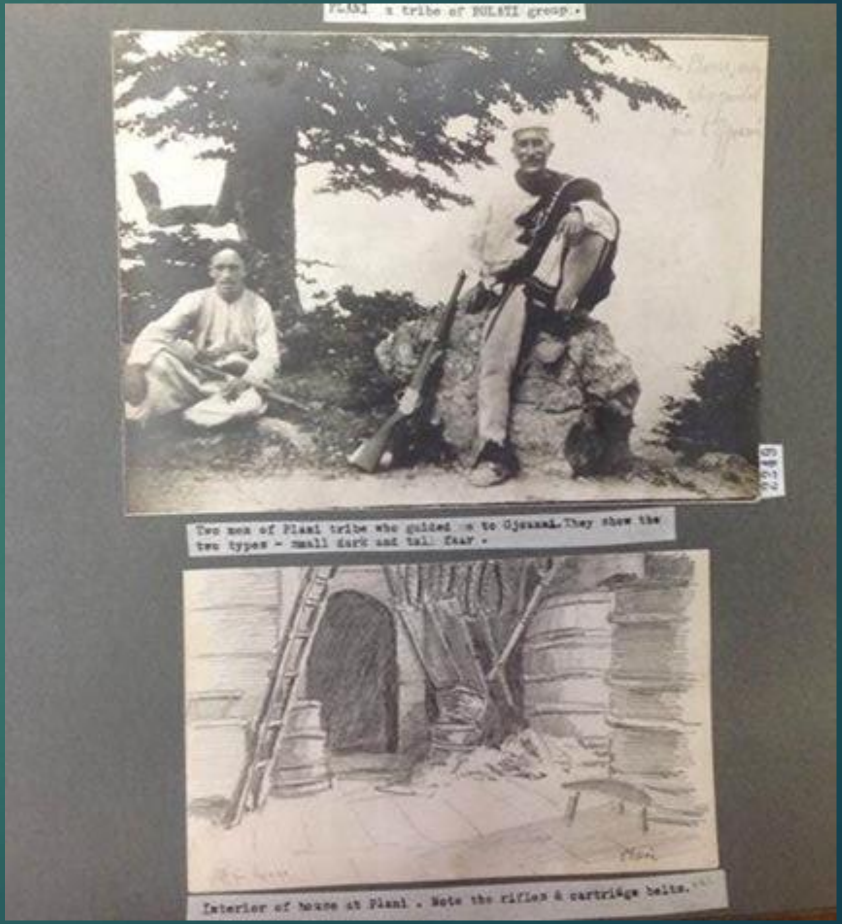

MISS DURHAM PËR FISIN E SHALËS

- Kisha e Abatit të Poshtëm në Shalë, skicë e vitit 1908;
- Shala - një fis i madh i cili luajti një rol të rëndësishëm në shpalljen e Pavarësisë së Shqipërisë;
- Shala, Shoshi dhe tre bajraqe të tjera të mëdha të Mirditës nuk bëjnë martesa midis tyre;
- Shala përbëhet nga katër bajraqe: Thethi, Petsi, Letaj, dhe Lekaj;
- Shala dhe Shoshi janë të gjithë katolikë;
- Shala e Poshtme përbëhet prej Petsit, Lothajt dhe Lekajt.

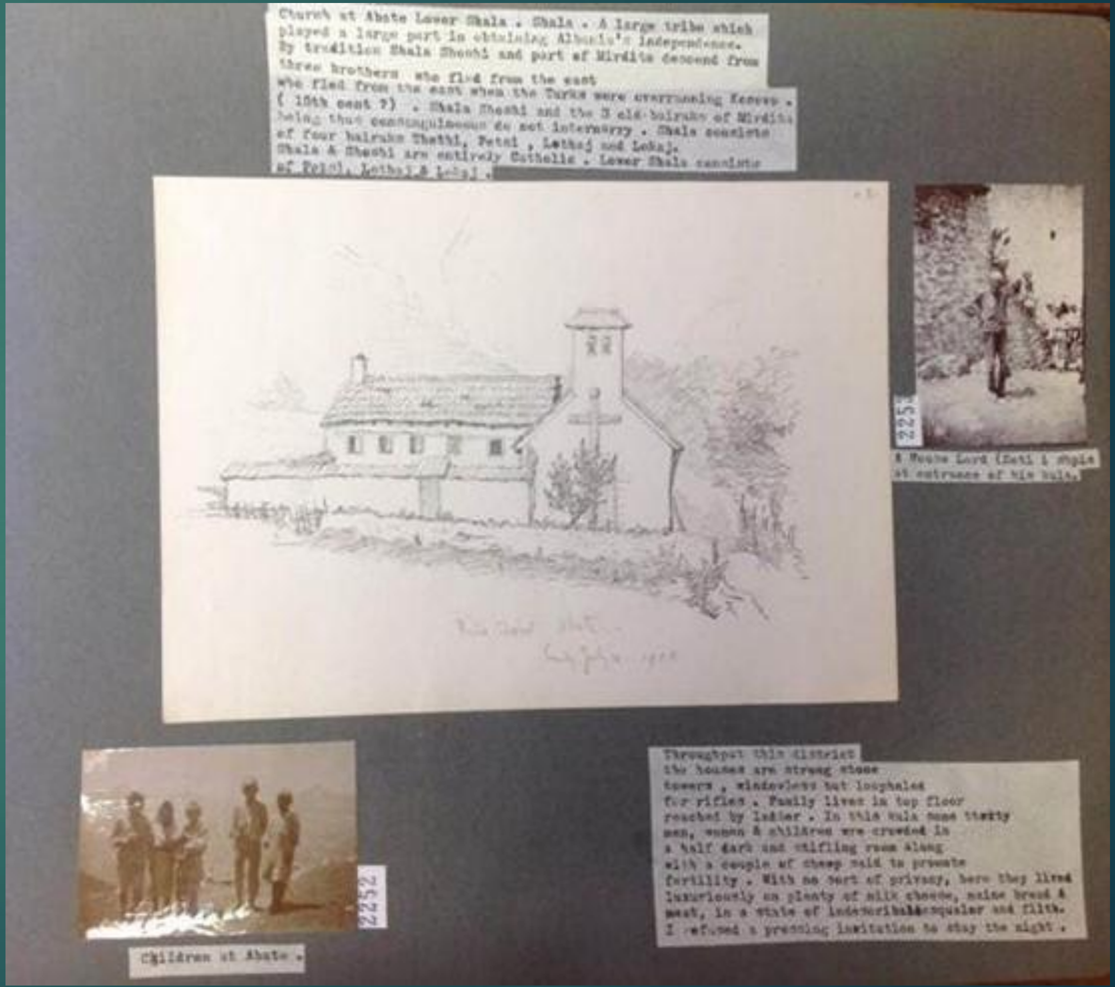

MISS DURHAM NË THETH TË SHALËS

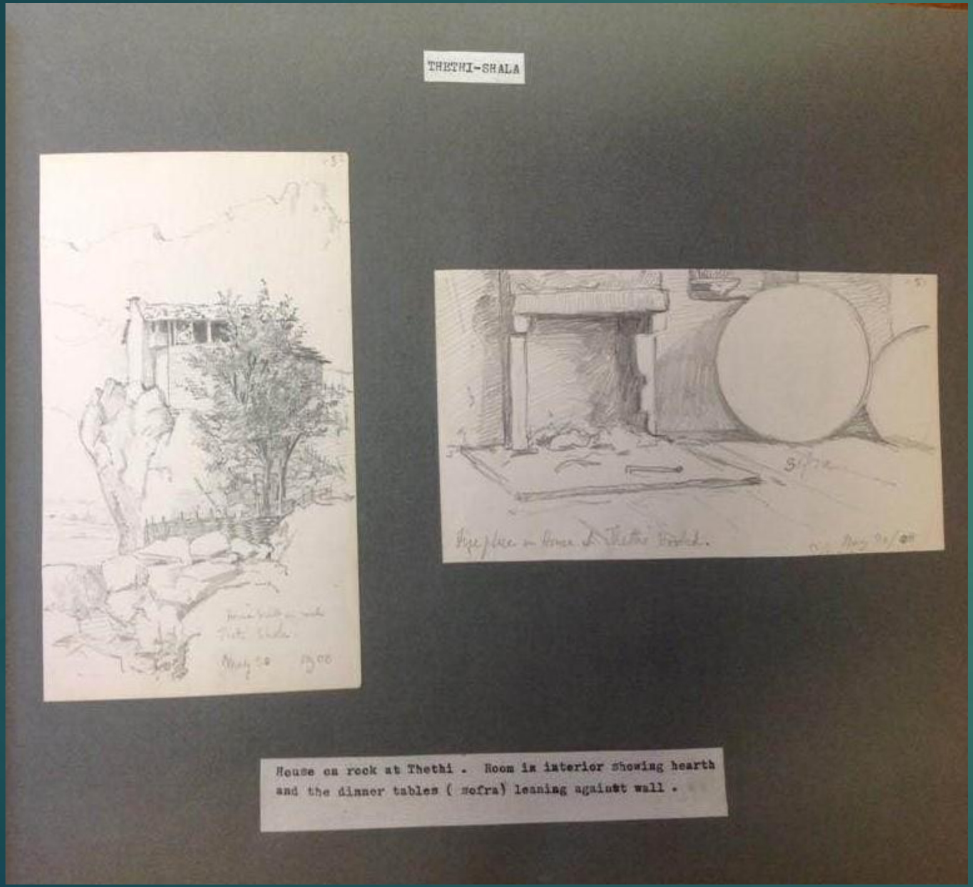

- 30 maj 1908:
- Shtëpi prej guri në Theth;
- Pamje e oxhakut;
- Pamje e sofrës së mbështetur pas murit, e gatshme për t’u servirur miqve.

MISS DURHAM PËR FSHATIN THETH

- Skicë e një pamje madhështore nga shtëpia e kishës në Theth të Shalës;
- Foto me një diçiturë gati komike për një burrë nga Thethi i Shalës i cili sipas Durham, kishte dëgjuar se ajo ishte Motra e Mbretit të Anglisë. Kështu që ai mendonte se ajo ishte e pasur.
- Shtëpi e fortifikuar në Theth.

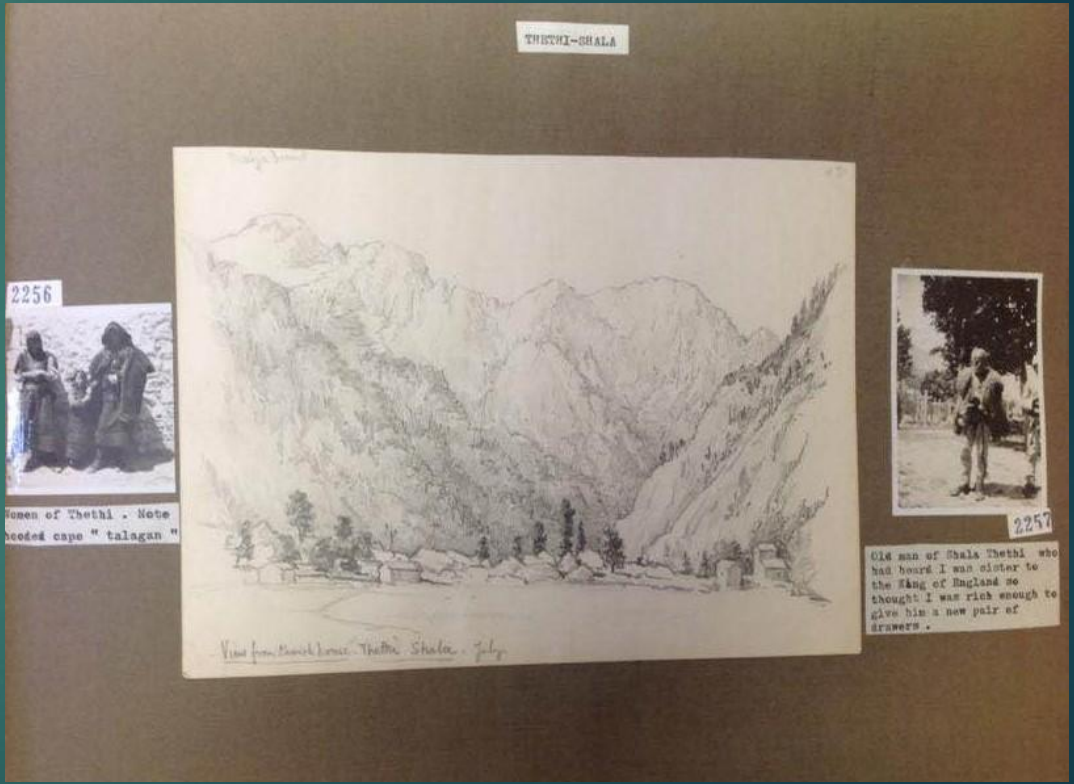

MISS DURHAM PËR FSHATIN THETH

- Dritaret janë thjesht frengji që mund të përdoren për të qëlluar me pushkë.
- Kati përdhesë është stallë. Familja jeton në katin më të epërm, në të cilën ngjiten nëpërmjet të një shkalle druri e cila mund të hiqet e të vendoset kur e don puna.
- Skicat e shtëpive në Theth janë prova të një kulture materiale, pasqyrë e kohës.

MISS DURHAM PËR FISIN E HOTIT

- Hoti është një fis i madh në jug të Grudës, pranë Liqenit të Shkodrës.
- Ndryshimi mizor i kufijve të vitit 1913 ia dha këtë fis shqiptarësh Malit të Zi.
- Fisi ishte i tëri katolik përvec tre shtëpive.
- Mjeku i tyre trashëgimtar Marash Tuci një lloj ortopedi popullor që trashëgonte recetat dhe përdorte një lloj lengu antiseptik për plagët.
- Hoti ishte fisi udhëheqës i Malësisë së Madhe dhe e fitoi këtë titull në vitin 1878 kur trimëria e hotjanëve ia prishi planet Kongresit të Berlinit dhe e ruajti tokën që i ishte dhënë Malit të Zi.
- Për t’u hakmarrë ndaj kësaj rezistence, malazezët kërkuan dhe përftuan Hotin në vitin 1913. Hoti përmendet në arkivat e Venecias që në vitin 1474.

MISS DURHAM PËR FSHATIN VUTHAJ

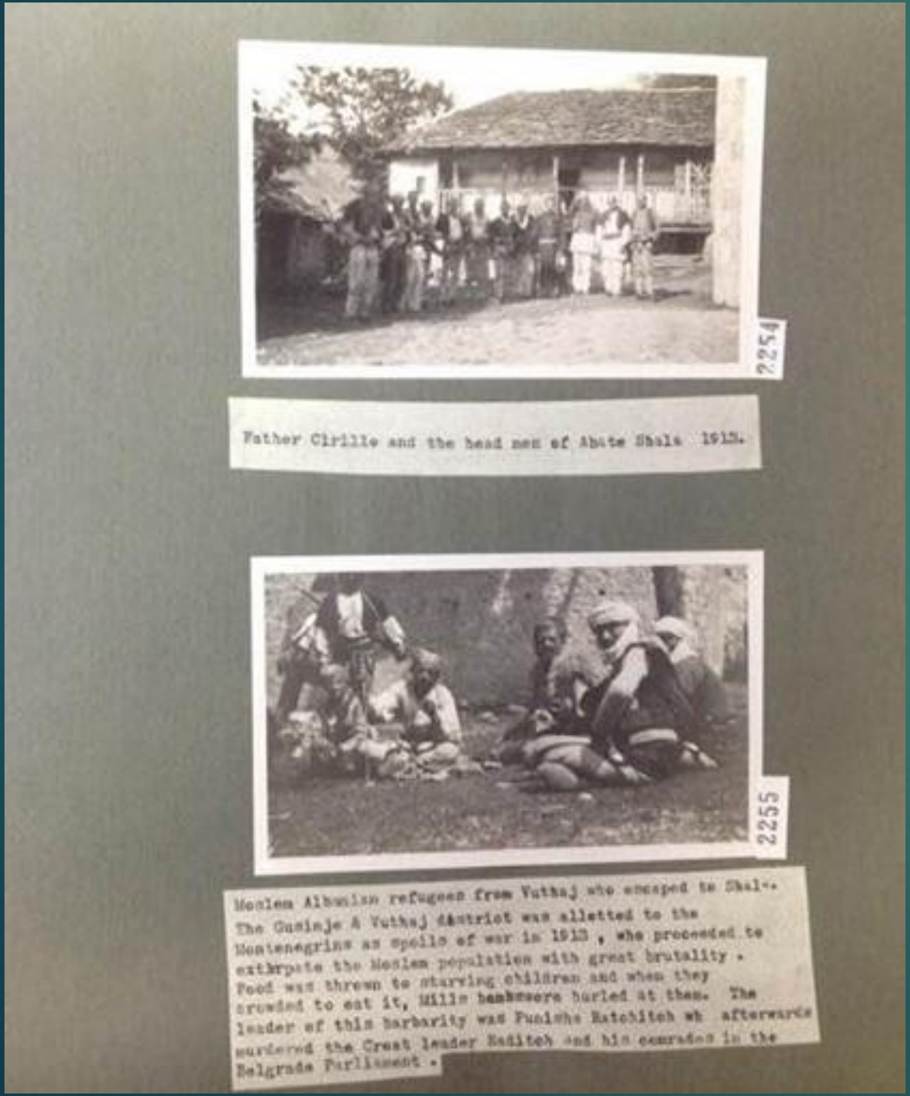

- Fotografia e At Kirilit në mes të fshatarëve të Abatit,
- Refugjatë nga Vuthajt, të cilët shpëtuan në Shalë,
- Gusija dhe Vuthajt iu patën dhënë Malit të Zi, si plaçkë lufte në vitin 1913, dhe më pas u ndërmor asgjësimi i popullatës muslimane, Drejtuesi i barbarizmave të pashoqe ishte Punisha Tarkoviç i cili më pas vrau liderin e madh kroat Radiç, dhe shokët e tij në Parlamentin e Beogradit.

MISS DURHAM NË GUSIJË

- Miss Durham regjistron çdo gjë shqiptare:
- Skicë e një shqiptari të fesë muslimane nga Gucija, duke i rënë lahutës

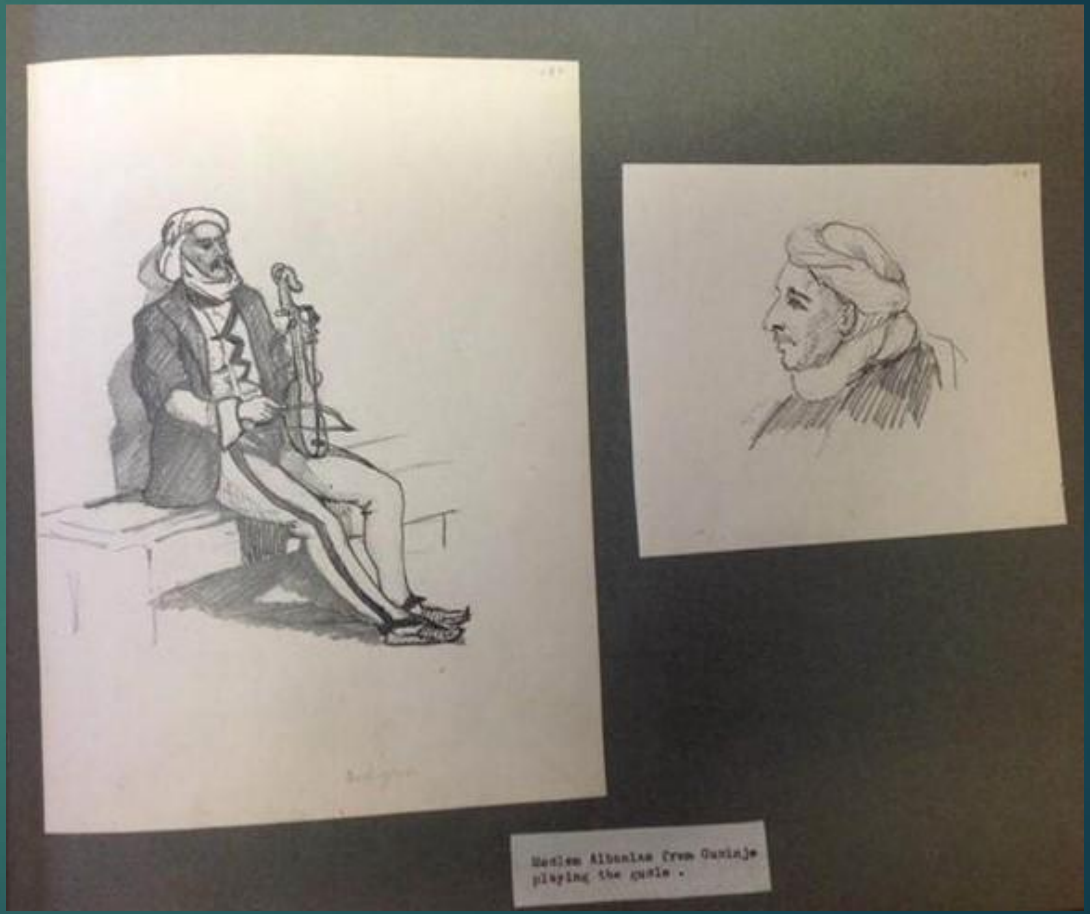

MISS DURHAM
PËR DELI SHPENDIN, VUTHAJ 1913

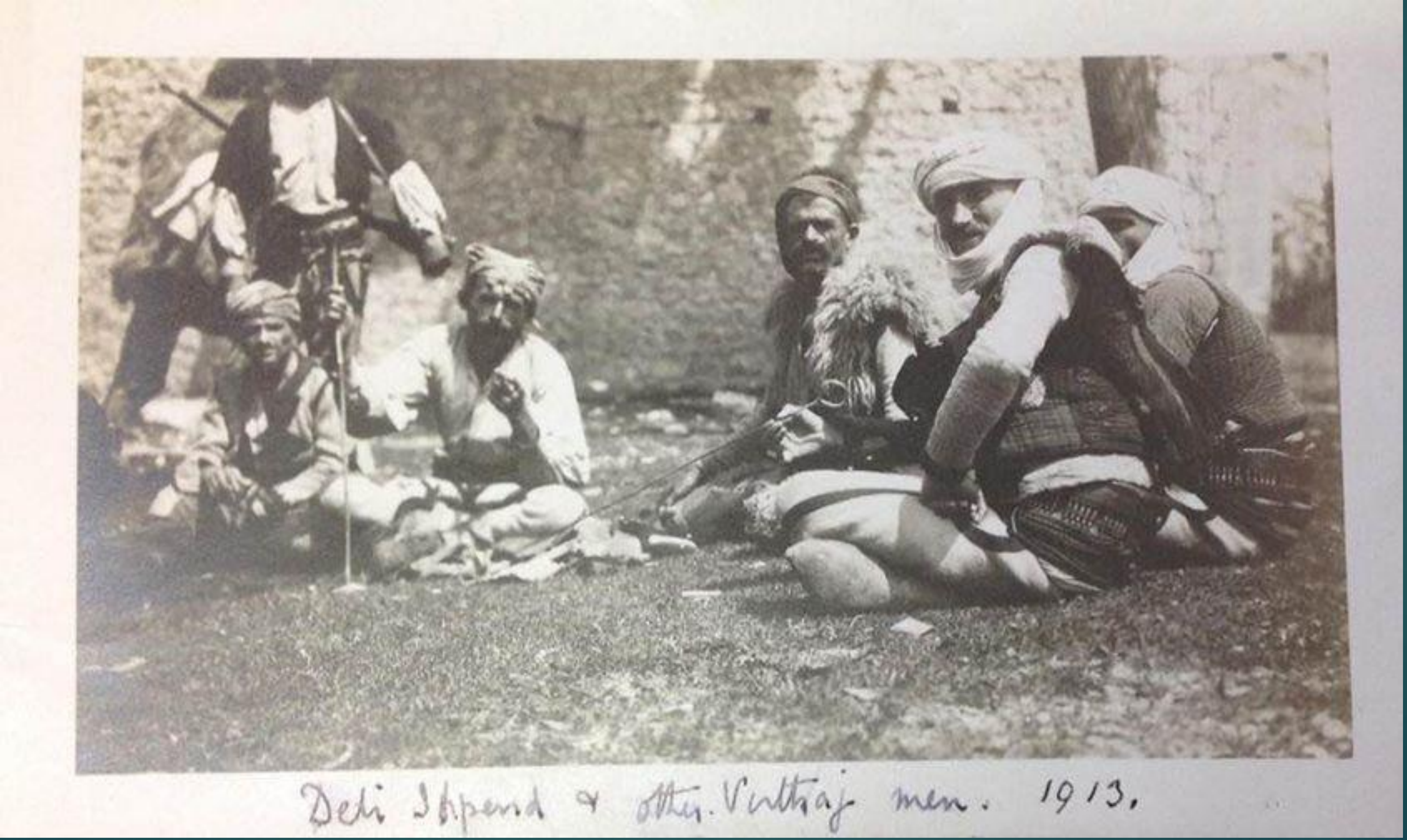

MISS DURHAM NË BAJRAKUN E DUSHMANIT DHE TEMALIT

Dushmani - fis katolik me 160 shtëpi, me dy bajrakë, Dushmani dhe Temali.

“Dushman” në turqisht do të thotë “Armik” i cili mendohet t’u jetë dhënë atyre prej turqve,

Ky emër gjendet në arkivat e Venedikut të vitit 1403 që “Geranimus, Damianus, dhe Nenada, vëllezërit e Dushmanit, e ofruan vetveten si të nënshtruar të Venedikut.

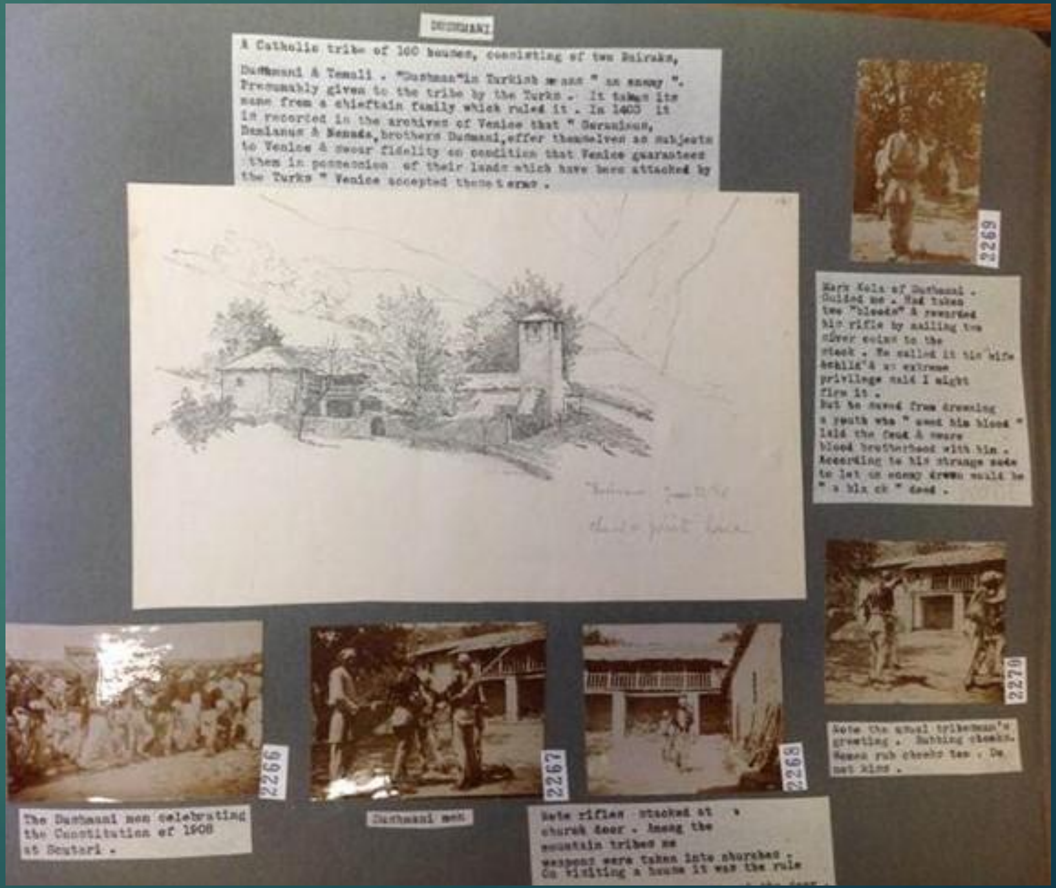

DURHAM PËR ELEMENTËT E DIELLIT, HËNËS DHE YLLIT TË DAVIDIT

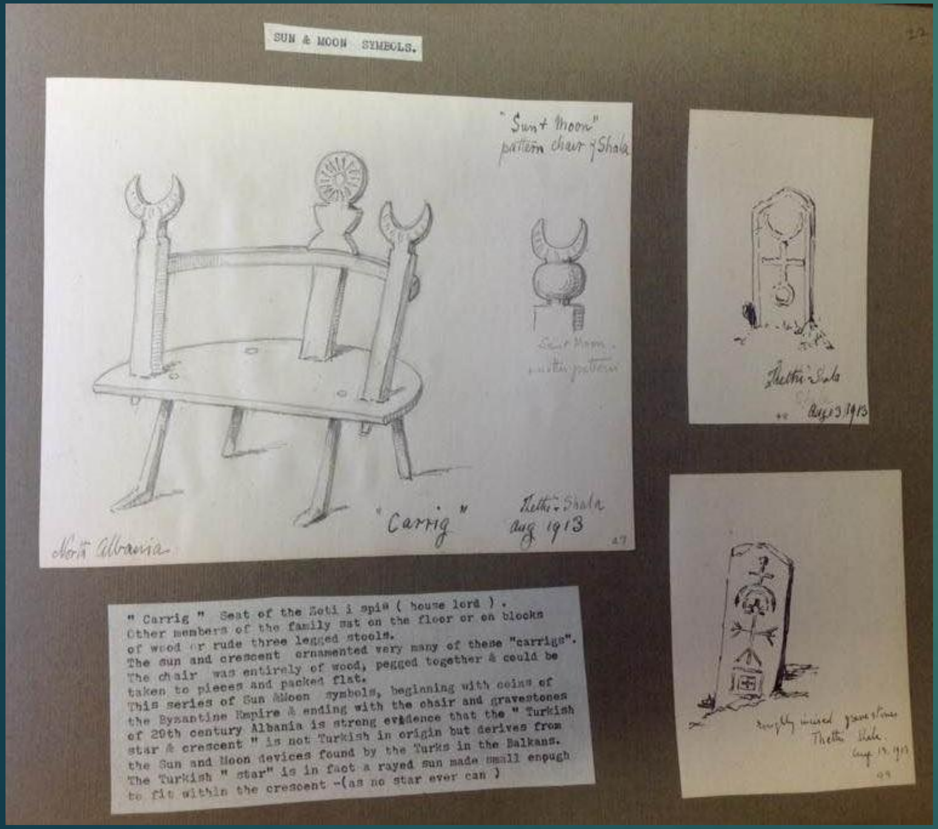

Në një seri varresh në Shalë, në Shosh dhe në Theth, Pukë, Shkrel, Temal, Dushman, Durham ka vënë re shenjat e Diellit dhe të Hënës si edhe shenjën e Yllit të Davidit në Shkollë. Simbolet e Diellit dhe të Hënës, gjenden në një karrige me katër këmbë, tek një ndejtëse dhe tre shtylla ku mbështetej njeriu. Ajo është e dekoruar me format e diellit dhe hënës në krye të këtyre shtyllave. Sipas Edith Durham, këto simbole vijnë nga koha e Bizantit, të pasqyruara nëpër monedha të cilat turqit i gjetën në Ballkan.

MISS DURHAM PËR FISIN E BERISHËS

Banorët më të hershëm të veriut janë Berisha e Merturit, Çeriti, Komani, Kiri, Dushaj, Kabashi, dhe Puka. Prej këtyre disa ishin katolikë, ndërsa të tjerët muslimanë.

Unë isha e lumtur të shikoja fiset më të fundit të Europës në gjendjen e tyre të pacenuar, siç më pat thënë Baroni Nopça:

“Ju dhe unë kemi parë të fundmit e Mohikanëve.”

Skicë e një oxhaku të fisit Berisha ku shquhet çerepi dhe takëmet e tjera.

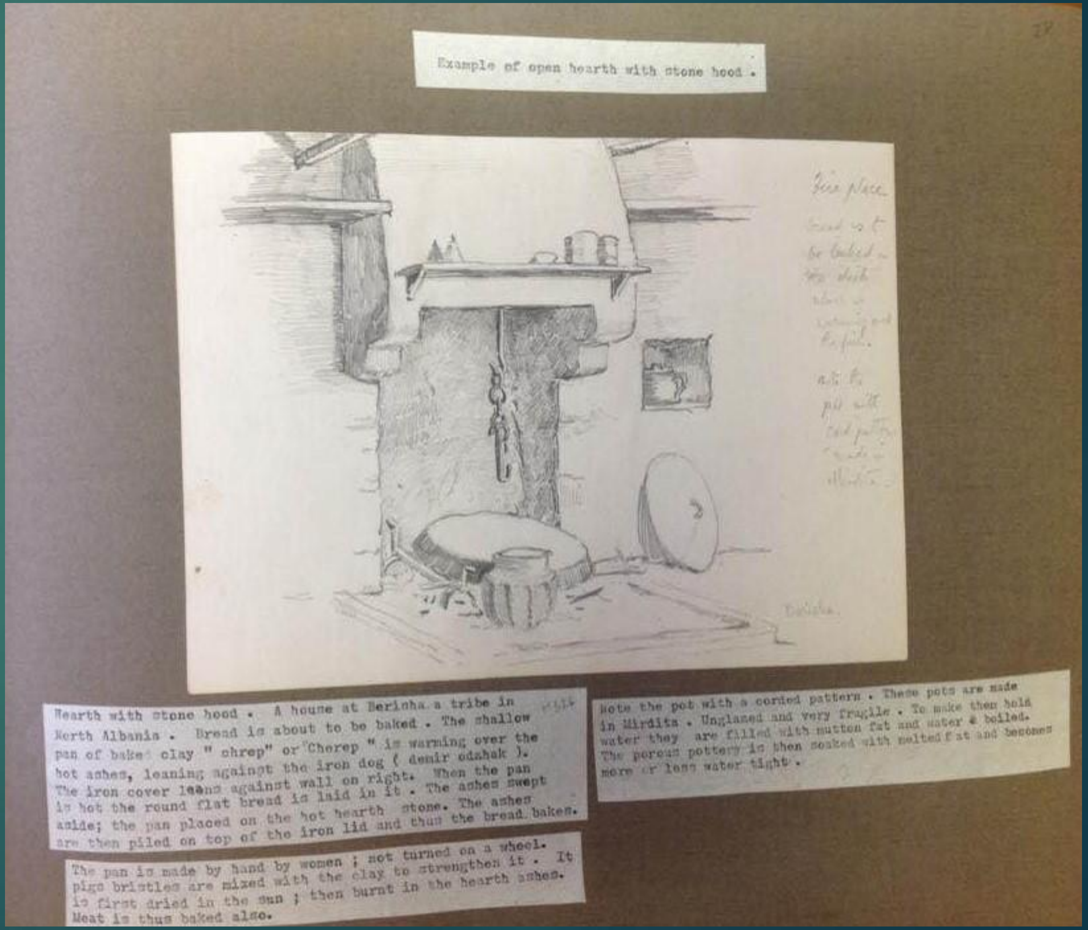

MISS DURHAM NË BERISHË

- 1908, Miss Durham në Berishë, në Apripën e Gurit si dhe në fshatin Dushman.

Skica e oxhakut të Berishëve është një nga më të bukurat e tërë albumit. Ajo shkruan:
"Vatër me prevaz prej guri. Shtëpi Berishe, një fis i madh në Veri të Shqipërisë.
Çerepi është duke u nxehur në vatër përmbi prush i vendosur mbi dy shufra hekuri. Kur çerepi nxehet, ai vendoset për tokë dhe siç është i skuqur mbi të shtrihet brumi i bukës. pastaj vendoset saçi sipër tij dhe mbulohet me prush dhe pritet deri sa të piqet buka.

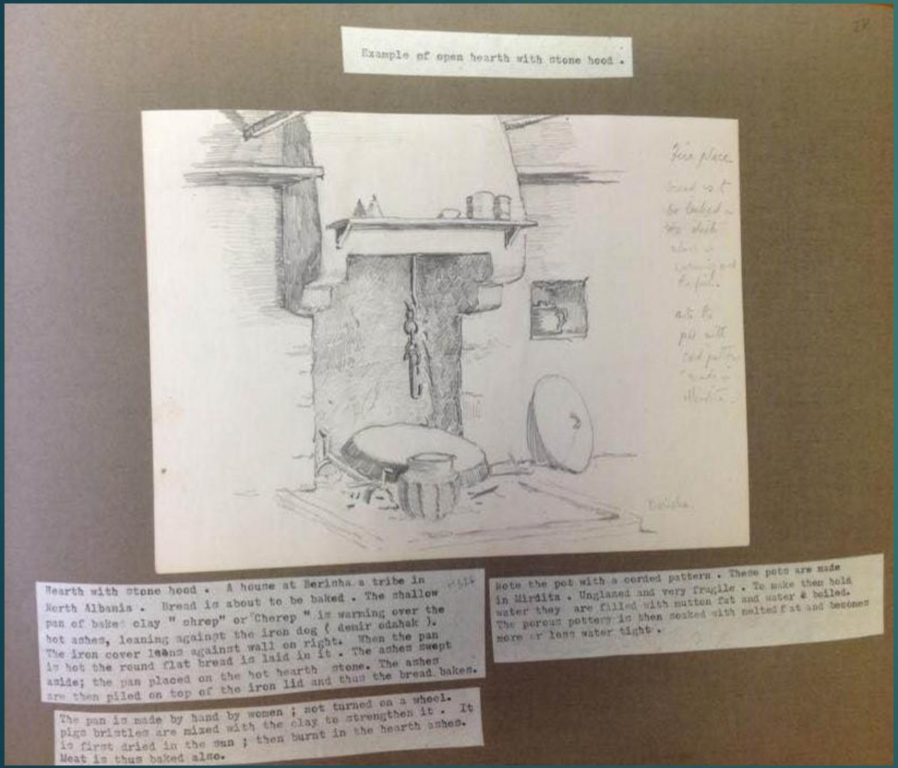

MISS DURHAM DHE STUDIMET E SAJ PËR OXHAQET E MALËSISË

Një skicë e vizatuar nga Durham tregon një oxhak me një kusi të varur në zinxhir si dhe orenditë e tjera shtëpiake.

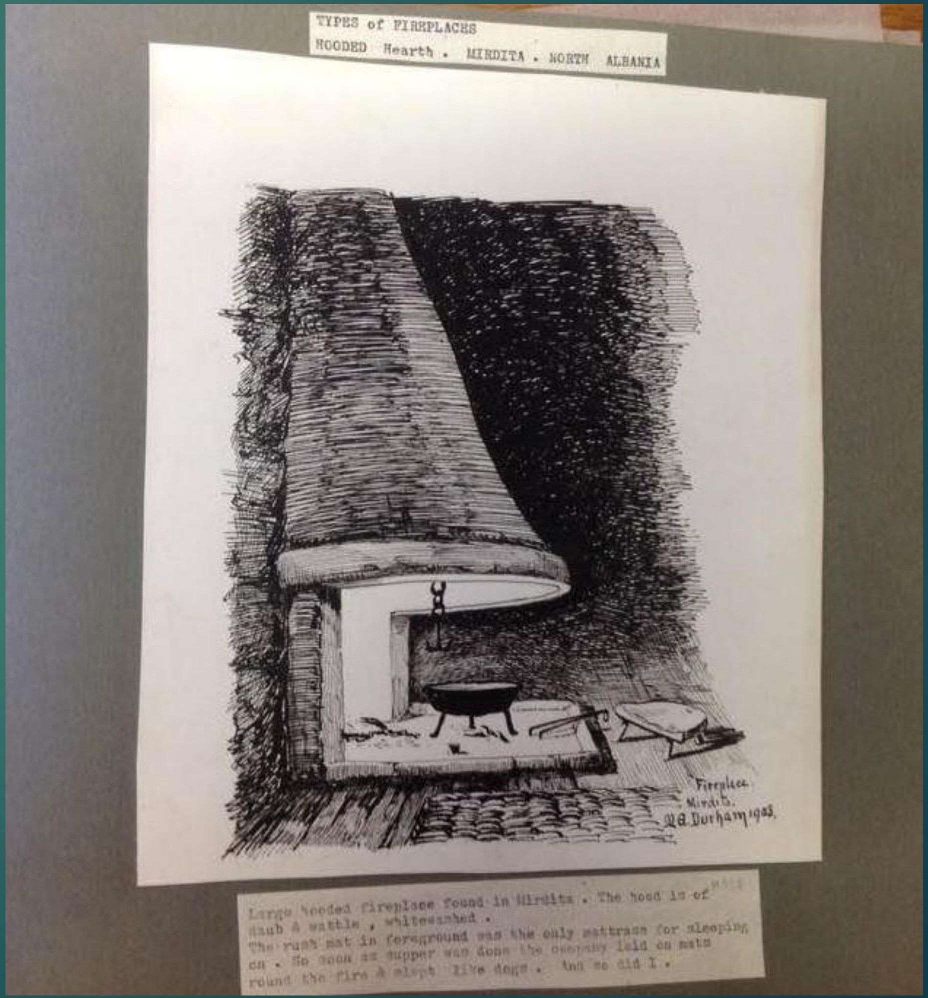

MISS DURHAM PËR ZONËN E NIKAJVE

- Kulla e Nikajve;
- Malësor me pushkë stralli që beson se vret më shumë se mauzeri;
- Në qendër - Mbledhje e pleqnarëve të Nikajt;
- Foto e disa fëmijëve dhe burrave të Nikajt;

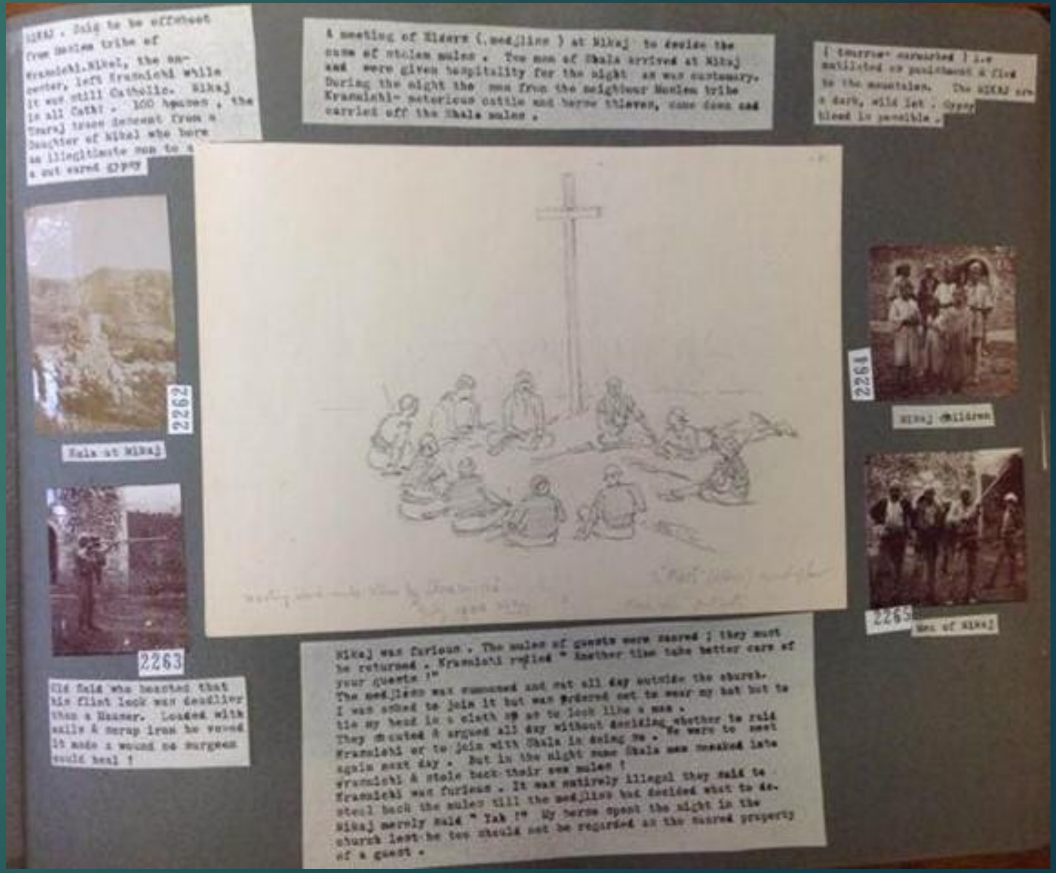

“Ata thuhet të jenë një degë nga fiset tashmë muslimane të Krasniqes. Nikolla, i pari i tyre, e la Krasniqen atëherë kur ai ishte ende katolik. 100 shtëpi të Nikajve janë të gjitha katolikë.

MISS DURHAM PËR FURKËN NË NIKAJ

- Një zonjë nga Nikajt që tjerr lesh në furkë. Furka e leshit është përdorur në anën perëndimore të gadishullit të Ballkanit;
- Ajo është e ndryshme nga Furka e Europës Perëndimore.
- Bëhet prej druri, shpesh herë e skalitur shumë bukur dhe nganjëherë edhe e ngjyrosur.

MISS DURHAM STUDION FURKËN DHE LIDHJET E SAJ BALLKANIKE ME EVROPEN VERIORE

Një Furkë e tillë gjendet në rajone të ndryshme të Suedisë dhe në disa rajone perëndimore të Rusisë. Kjo tregon që ka patur një rrugë tregtare dhe një komunikim midis Ballkanit dhe Skandinavisë në kohët e lashta. Rruga e Vikingëve prej të cilave mallnat e Bizantit arrinin deri në Skandinavi dhe Britani. Leshi lidhej në furkë me një pe leshi. I pa mbështjellur mbetej shkopi që e mbante furkën.

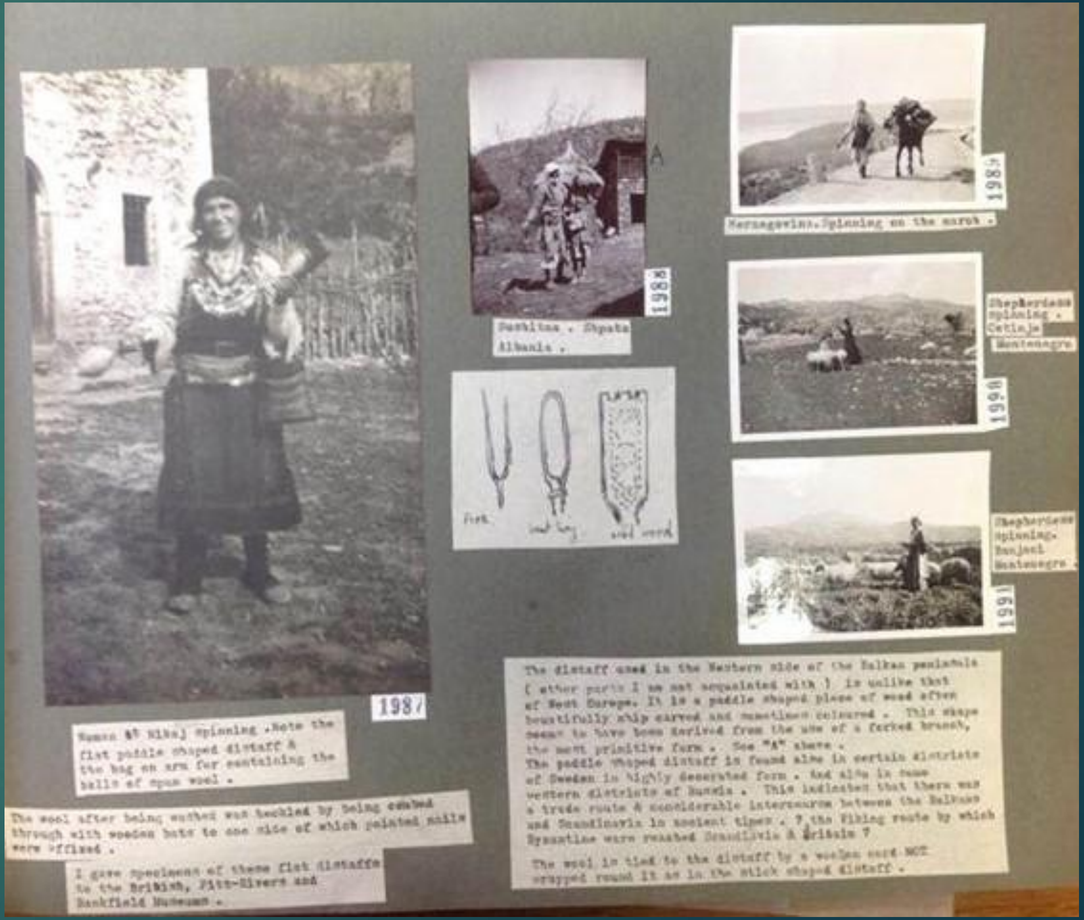

MISS DURHAM PËR BAJRAKËT E MIRDITËS

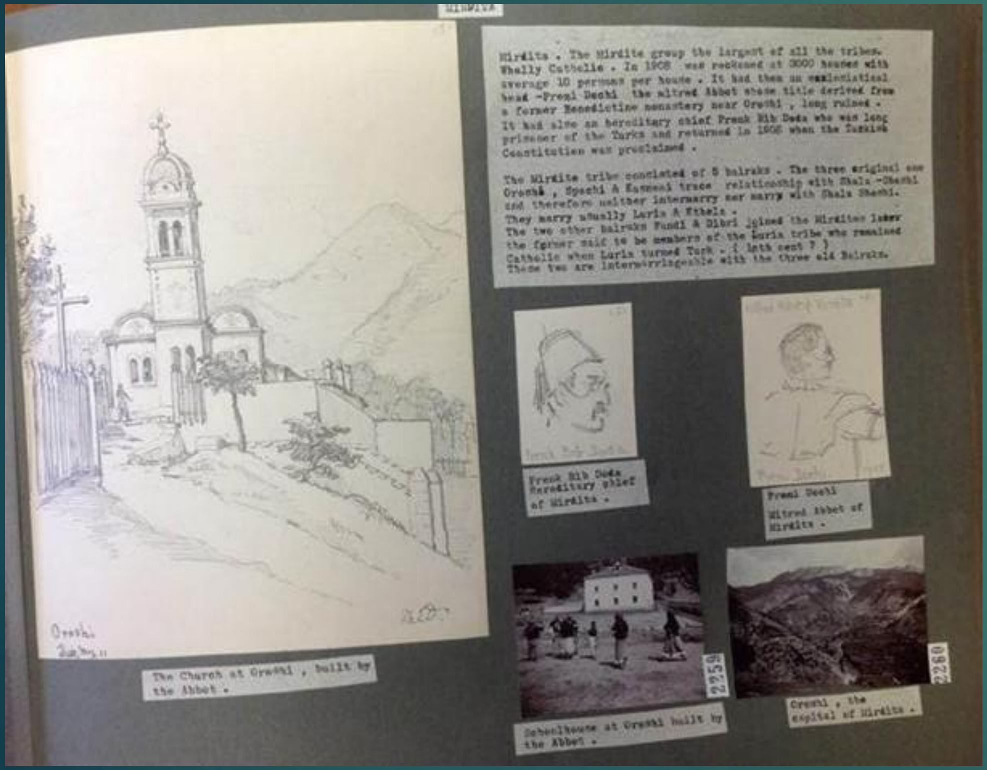

- Fisi i Mirditës përbëhej nga Oroshi, Spaçi e Kushneni. Në vitin 1908 kishte 3000 shtëpi me mesatarisht 10 vetë secila;
- Ata kanë lidhje gjaku me Shalën e me Shoshin me të cilët nuk martoheshin, por martohen me Lurën dhe Kthellën.
- Dy bajrakët e tjerë Fani e Dibra, iu bashkuan Mirditës më vonë;
- Skica të portreteve të Prenk Bib Dodës, dhe Abatit të Mirditës, Preng Doçi;
- Fotografi e Shkollës së Oroshit ndërtuar prej Abatit;
- Foto e Oroshit – Kryeqyteti i Mirditës.

MISS DURHAM NË SHPAL TË MIRDITËS

- Kisha Katolike e Shpalit;
- “Emërtimi “*kishë*” është një përdorim i fjalës italiane “*chiesa*” të cilën e sollën misionarët e parë që erdhën nga Italia. Njësoj me këtë, edhe fjalët e përdorura në ritualet e kishës, janë të gjitha latine ose me origjinë italiane. Plani i kësaj kishe shumë primitive është i një interesi të veçantë. Ai konsiston në një verandë dhe një dhomë të gjërë siç janë shumë tempuj antikë. Kolona që mban qendrën e verandës është një trung lisi i vendosur mbi një gur, me një kapitol prej druri.”

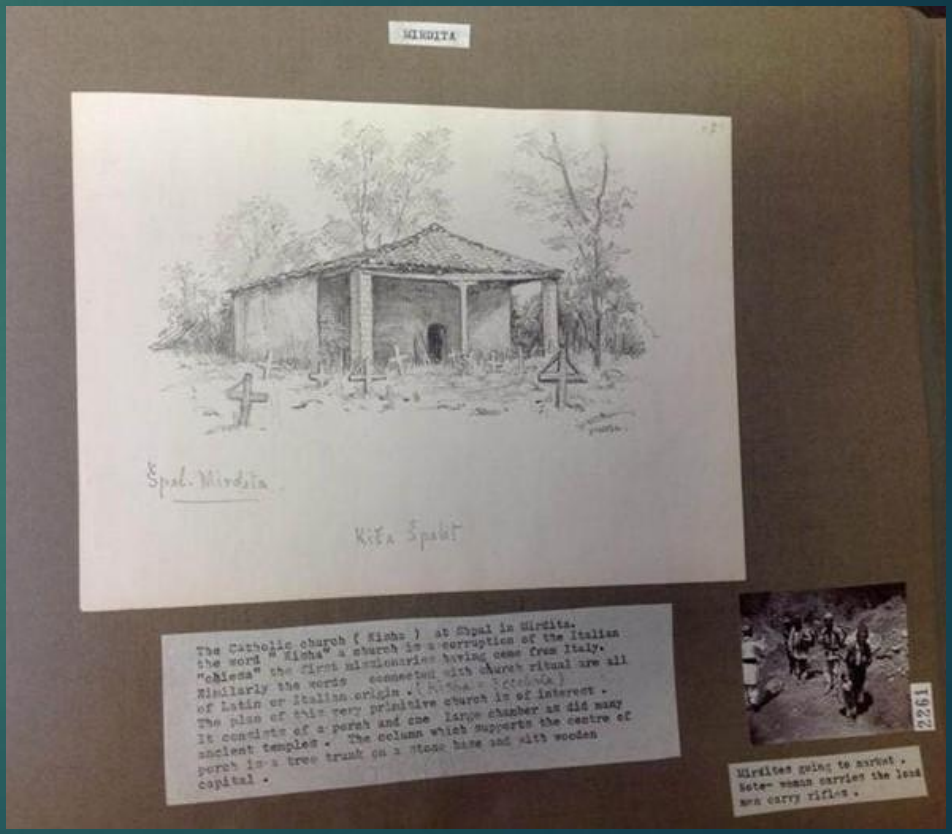

MISS DURHAM SKICON MIRDITORËT 1908

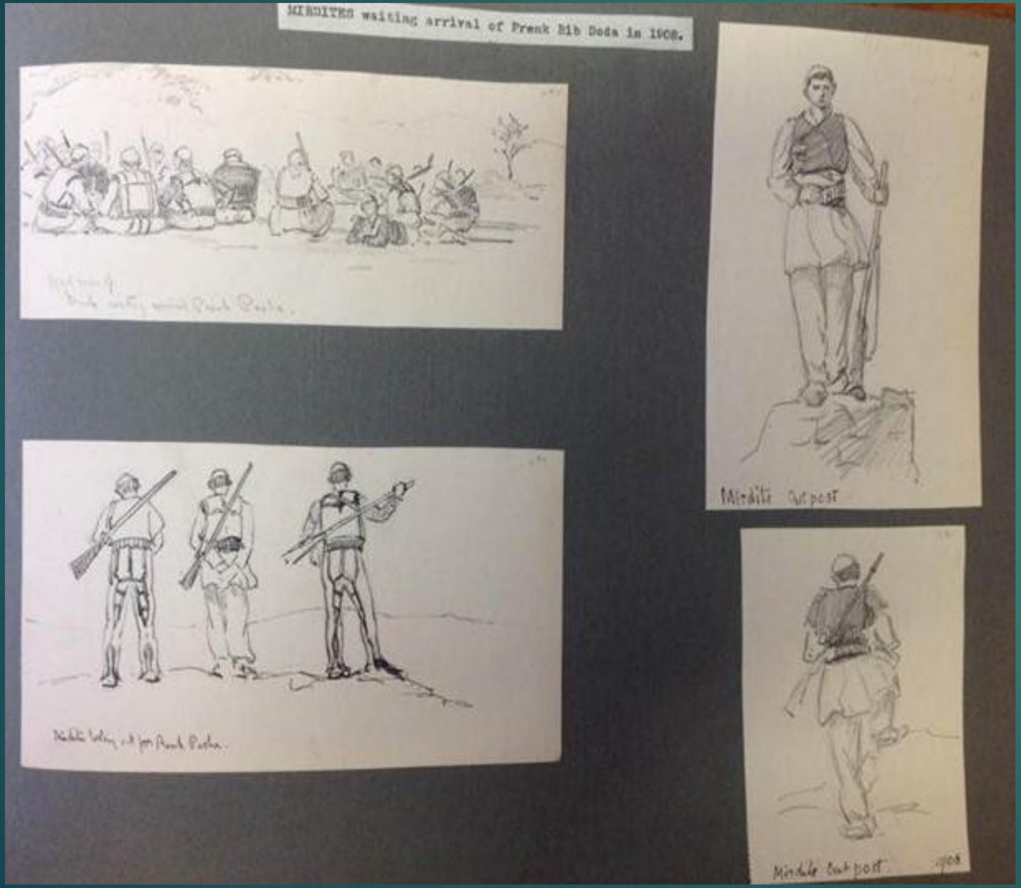

Skica:

- Mirditorë të armatosur që presin ardhjen e Prenk Bib Dodës, viti1908.
- Roje mirditore në poste pararojë në pritje të Preng Bib Dodës.

MISS DURHAM – KOKA E RRUAR E FËMIJËS TREGONTE PJEKURINË E TIJ

- “Të gjithë shqiptarët, muslimanë dhe katolikë, pak a shumë e rruajnë kokën. Modelet janë shumë të ndryshme. Tëmthin përherë e rruajnë megjithëse disa herë floku hidhet përsipër.
- Gratë e martuara të malsisë i kishin rruar tëmthat dhe pasi martoheshin i lyenin flokët me ngjyrë të errët. Kjo formë e bëntë fytyrën të dukej më e gjërë.

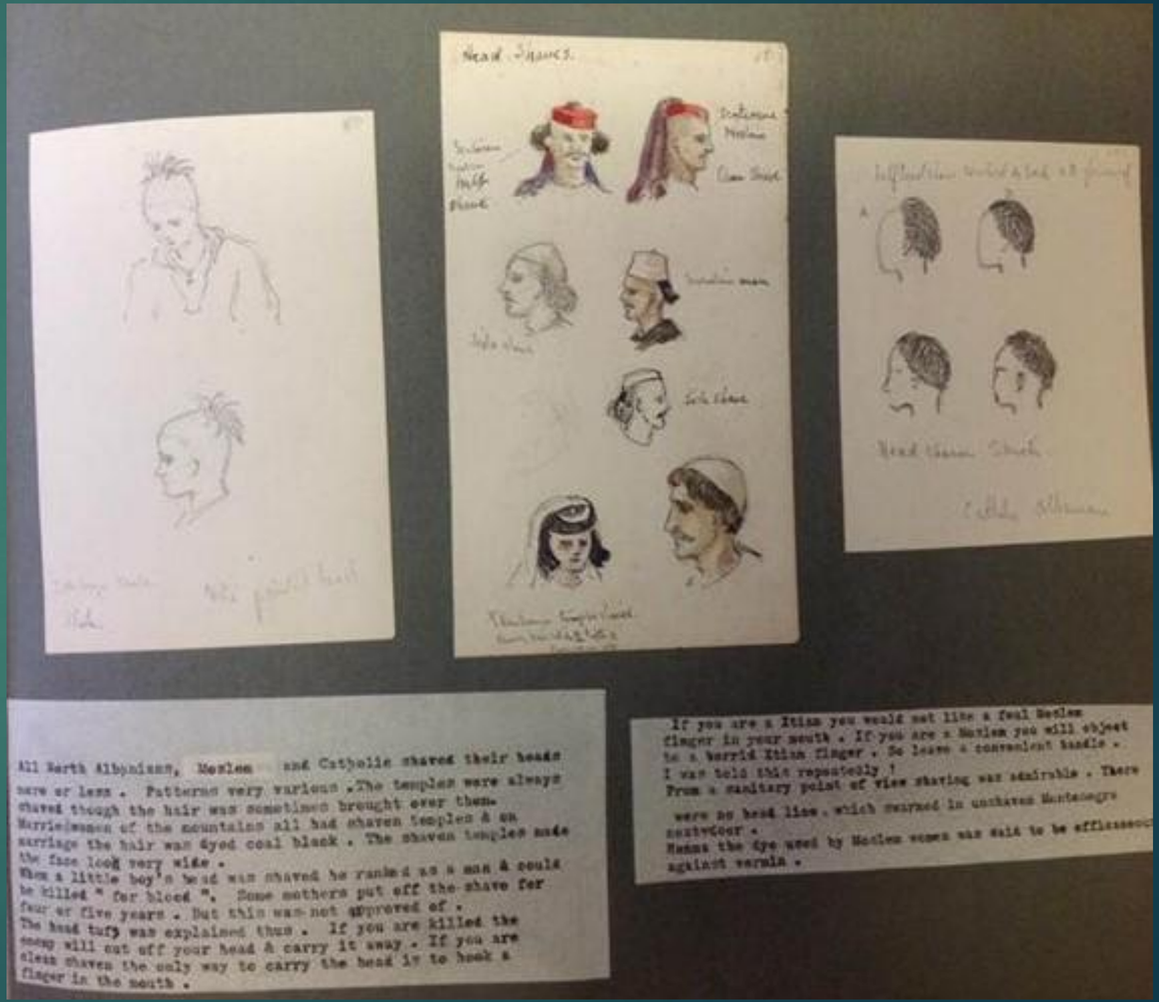

MISS DURHAM PËR NJË FAMILJE KATOLIKE

Foto e një familje katolike me fëmijë dhe djepa dëshmon jetën e vështirë të viseve tona malore.

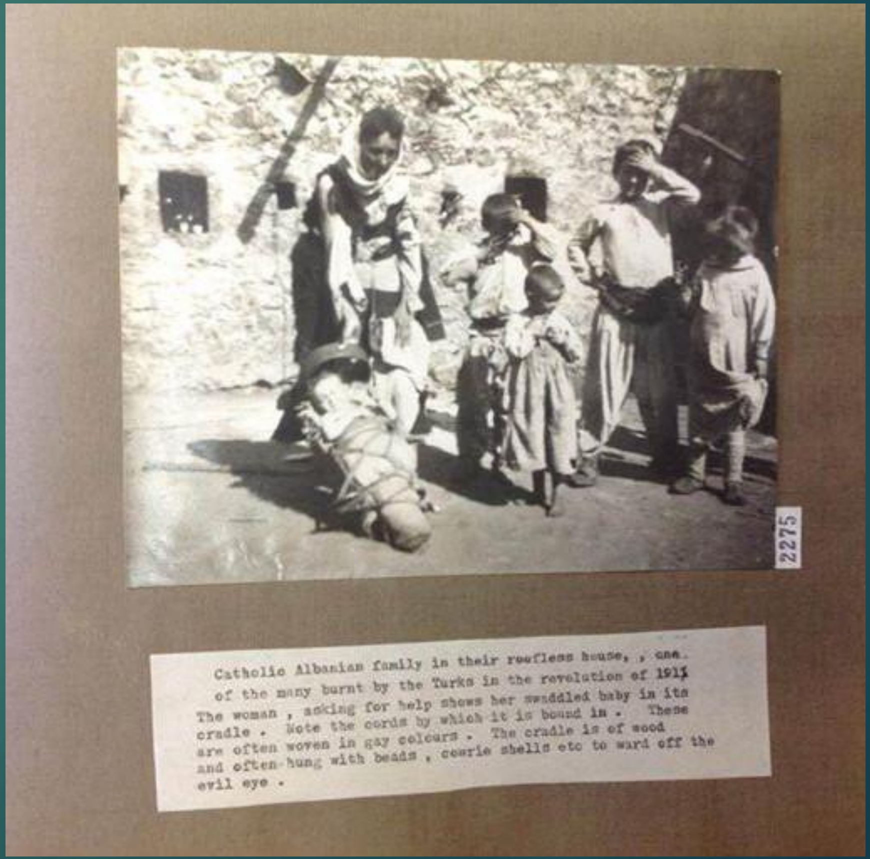

MISS DURHAM, KRUJË, TIRANË, VLORË

- Xhamia e Vjetër e Tiranës që ngjet të jetë pikërisht kjo e Ethem Beut, e cila ka ardhur deri në ditët tona.
- Qeverija e Përkohshme në Krujë - Në qytetin e vjetër të Skënderbeut, korrik 1913.
- Shtëpia e Vlorës ku u takua për herë të parë Qeveria e Shqipërisë së Pavarur, 28 nëntor 1912.

MISS DURHAM VIZITON KRUJËN HISTORIKE

Një nga skicat më interesante të Edith Durham është ajo e portës hyrëse të Kalasë së Skënderbeut në Krujë, e vizatuar në vitin 1904. Ndonëse janë bërë shumë ndryshime në atë kështjellë, prapëseprapë hyrja e saj, shkallët dhe muret janë thuajse të njejta.

Në vitin 1913, Edith Durham shkoi në Krujë. Aty ajo bën një fotografi të cilën e titullon: "Qeverija e Përkohëshme në Krujë - Në qytetin e vjetër të Skënderbeut, korrik 1913".

MISS DURHAM NË TIRANË

1904 - Miss Durham shkon në Tiranë. Ajo skicon kostumet e banorëve të Tiranës dhe shkruan:
“Tri gra muslimane dhe një e krishterë.
Një burrë nga kryeqyteti i vjetër i Skënderbeut, Kruja, i veshur me një kostum me shumë interes, pasi është rrobja e përbashkët e banorëve të këtij rajoni.
Kostumi konsiston në kilota të varura dhe një xhaketë të shkurtër dhe brekushe.

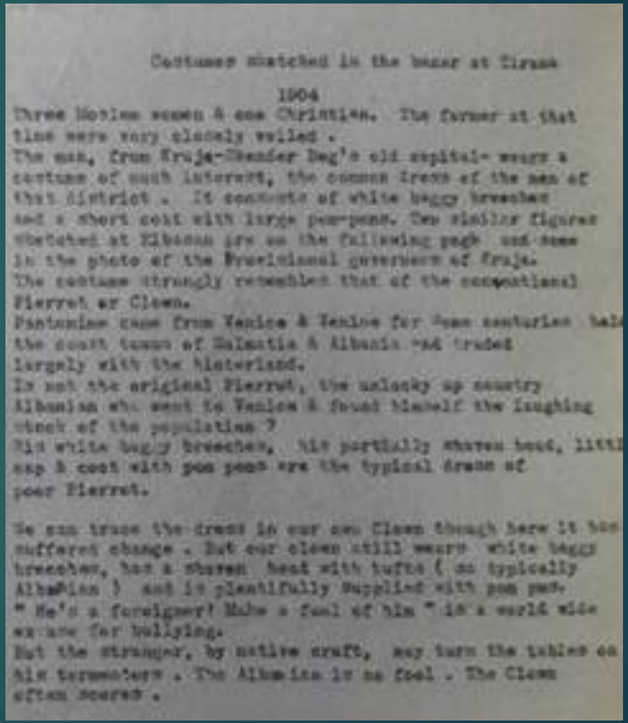

Costumes sketched in the bazar at Tirana

1904

Three Moslem women & one Christian. The former at that time were very closely veiled .
The man, from Kruja-Skender Beg's old capital- wears a costume of much interest, the common dress of the men of that district . It consists of white baggy breeches and a short coat with large pom-poms. Two similar figures sketched at Elbasan are on the following page and some in the photo of the Provisional government of Kruja.
The costume strongly resembles that of the conventional Pierrot or Clown.
Pantomime came from Venice & Venice for some centuries held the coast towns of Dalmatia & Albania and traded largely with the hinterland.
Is not the original Pierrot, the unlucky up country Albanian who went to Venice & found himself the laughing stock of the population ?
His white baggy breeches, his partially shaven head, littl[illegible] cap & coat with pom poms are the typical dress of poor Pierrot.

We can trace the dress in our own Clown though here it has suffered change . But our clown still wears white baggy breeches, has a shaven head with tufts (so typically Albanian) and is plentifully supplied with pom pom.
" He's a foreigner! Make a fool of him " is a world wide excuse for bullying.
But the stranger, by native craft, may turn the tables on his tormentors . The Albanian is no fool . The Clown often scores .

MISS DURHAM NË DURRËS

28 prill 1904 Miss Durham ndalon në Durrës dhe skicon qytetin duke shënuar:

“Durrësi në vitin 1904. Aty gjenden rreth 1000 shtëpi, shumica muslimane dhe 120 katolike romane. Disa janë ortodokse.”

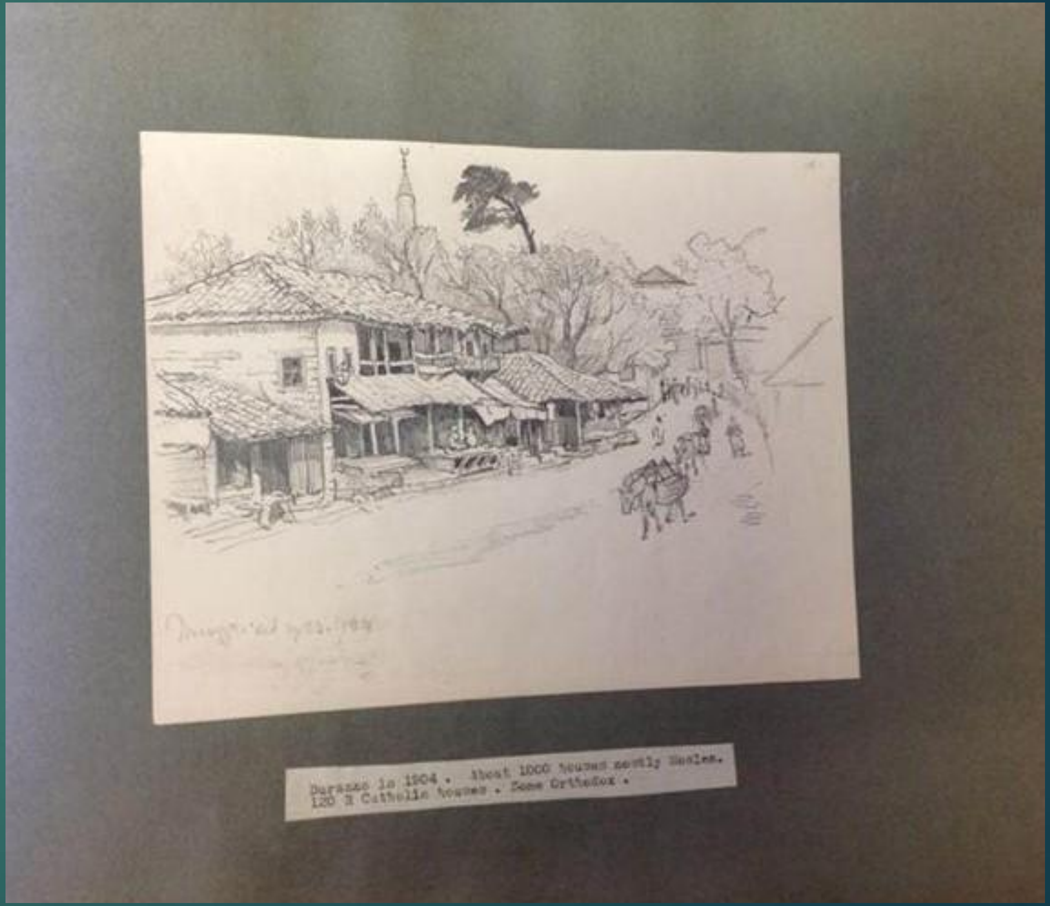

MISS DURHAM SKICON KOSTUMET KOMBËTARE SHQIPTARE – ELBASAN - 1904

Kostume kombëtare në Pazarin e Elbasanit. Në skica duken të gjitha variacionet e kostumeve popullore të zonës së qytetit dhe të Shpatit, për burra dhe për gra.

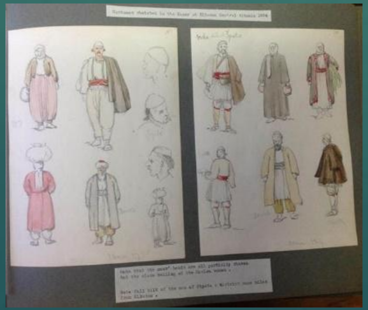

MISS DURHAM NË ELBASAN DHE RRETHINA

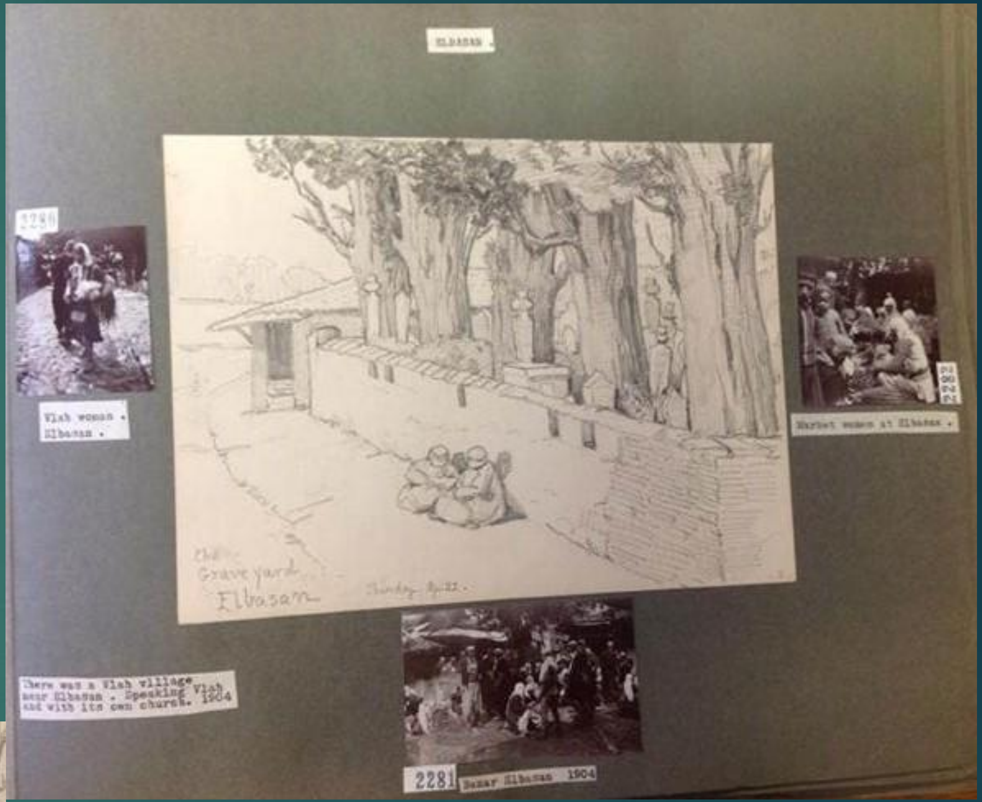

Miss Durham shkruan poshtë skicës:
Tek varreza e Elbasanit;
Një fshat vllah afër Elbasanit që flasin vllahisht në kishën e tyre;
Grua vllahe, Elbasan;
Gratë në tregun e Elbasanit.

MISS DURHAM NË SELCAN – ELBASAN – NJERËZIT USHTROJNË DY FE

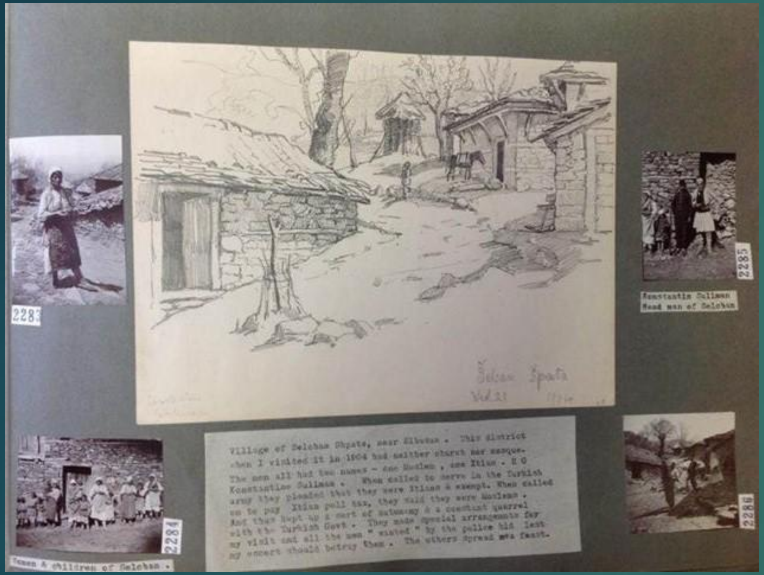

Fshati i Selçanit në Shpat, afër Elbasanit,1904, pa kishë as xhami. Burrat të gjithë kanë dy emra - një musliman – një të krishterë dhe i mbajnë dy fetë sipas nevojës.

Miss Durham takon një fshatar që quhej Konstandin Sulejmani.

Kur thirren për të shërbyer në ushtrinë turke ata thonë se janë të krishterë dhe faleshin si të tillë. Kur iu kërkohej të paguanin taksat lokale thonin se ishin muslimanë.

Kështu ata ruanin një lloj autonomie për vete dhe përherë grindeshin me qeverinë turke.

MISS DURHAM SKICON KALANË E BERATIT

Pamje e mureve të Kastrës (Berati i Vjetër). Skicat i takojnë periudhave të ndryshme. Pjesa e poshtme është bërë me blloqe guri ndërsa pjesa e sipërme me tulla të vogla. Afër harkut thuhet të jetë Michael Komnenus me shenjat M.K. Fortesa është e bërë kubike prej guri, ndoshta në shekullin e 19 – të (në kohën e Ali Pashës). Aty gjenden shtatë topa prej bronxi dhe një prej çeliku. Njëri prej tyre mban shënimin T.VVW 1684.

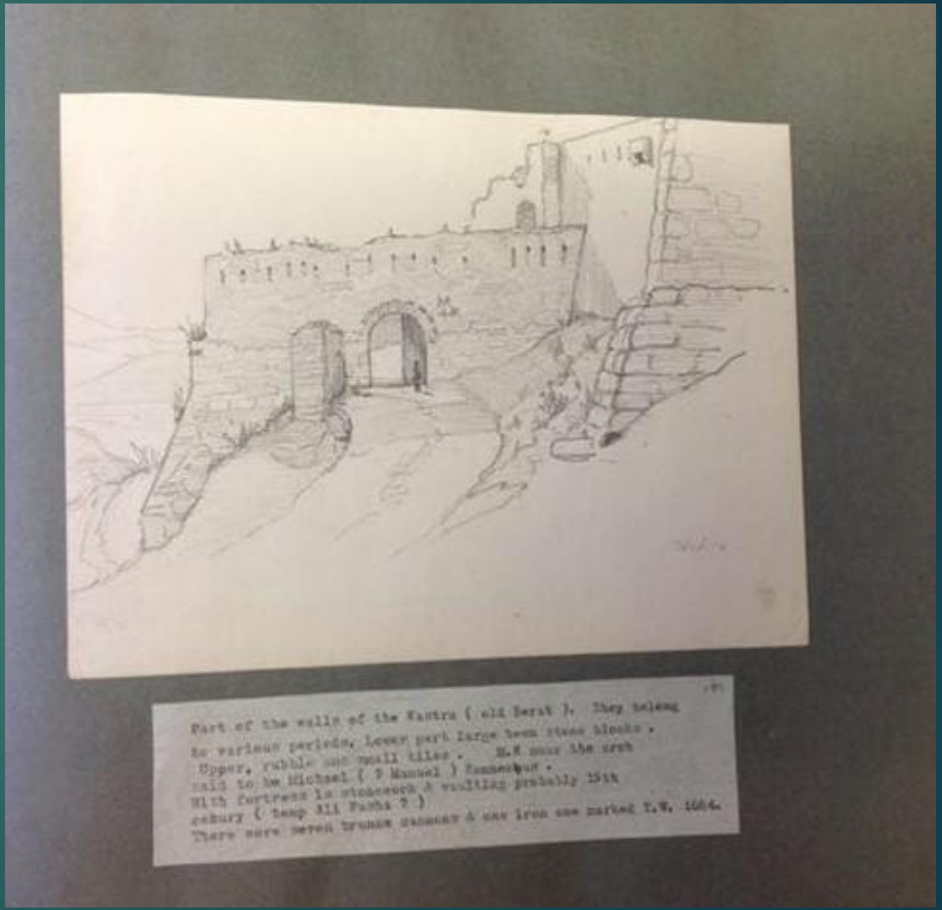

MISS DURHAM NË POJAN - FIER

Manastirit të Pojanit, 1904. Diçitura:

Manastiri Ortodoks i Pojanit, në anën e Apollonisë; Monedha romake dhe fragmente të bronxit dhe skulptures; Pragjet e shumë kasolleve janë prej guri ose prej pllakash mermeri me mbishkrime. Fragmente të gdhendura në muret e Manastirit. Kokë mesatare dhe disa relieve nga varret.

Një copë e një statuje të madhe e një burri në një petk zyrtar shtrirë për tokë.

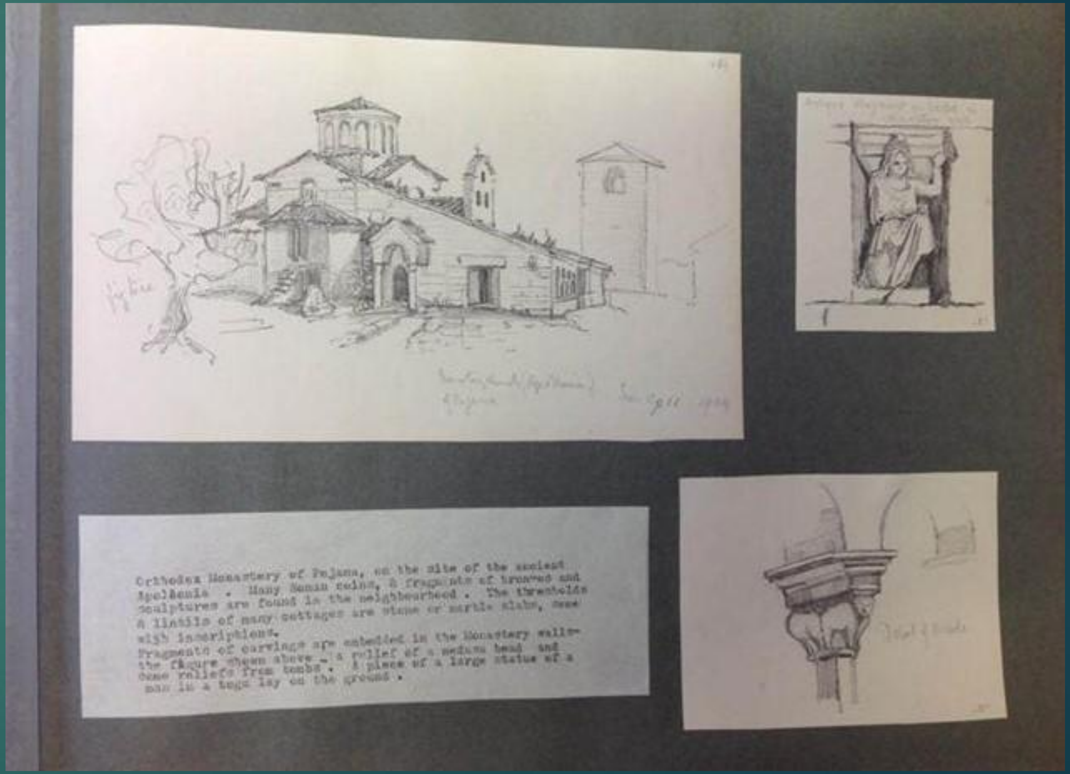

MISS DURHAM NË VLORË, VITI 1904

Po atë vit, 1904, Durham shkon në Vlorë dhe skicon Xhaminë e atij qyteti. Ajo shkruan:
“Avlona, tani e quajtur Vlora. Mundet që emri i saj të rrjedhë nga emri Apollonia një herë e një kohë një port romak jo larg saj. Kur u tërhoq deti një port i ri u bë aty duke marrë emrin e vjetër.”

MISS DURHAMI – NË TEPELENË

Miss Durham viziton Tepelenën në vitin 1904 dhe skicon pamjen bashkëngjitur.

MISS DURHAM NË PËRMET, VITI 1904

Miss Durham e plotëson turin e vet në Jug të Shqipërisë me një foto të një Dervishi Bektashi që jep lëmoshë në derën e shtëpisë së tij afër Përmetit: Foto e vitit 1904.

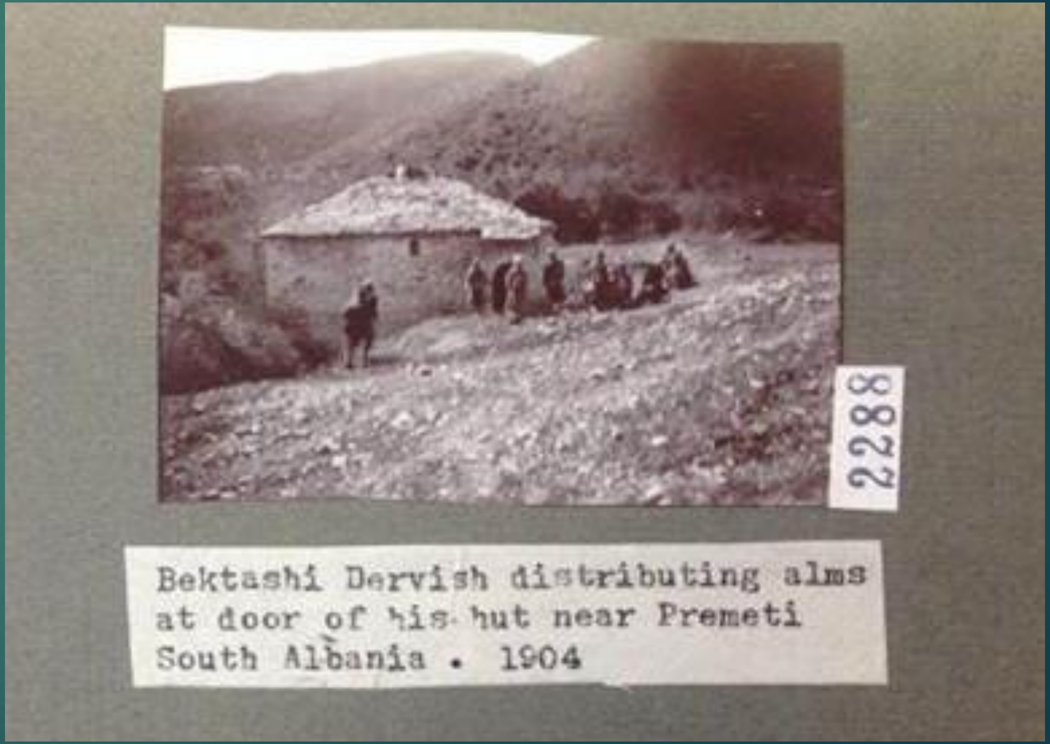

MISS DURHAM PËR VEGLAT E PUNËS NË SHQIPËRI DHE MË GJERË

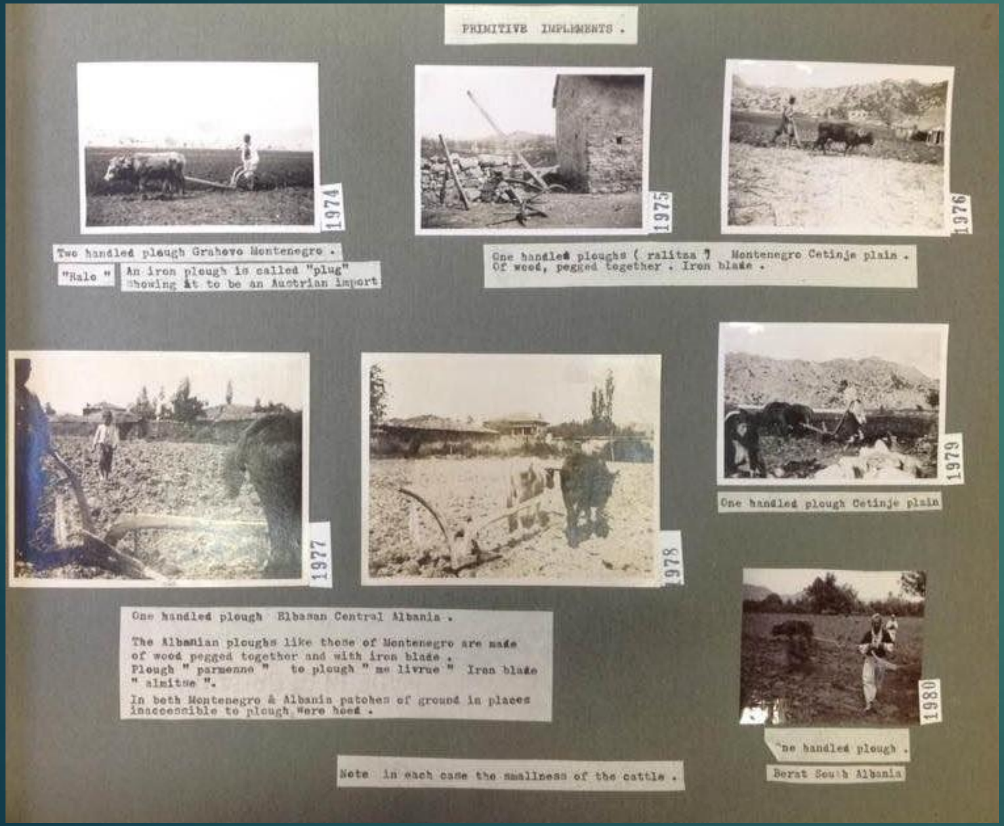

Disa foto nga Mali i Zi dhe Shqipëria tregojnë veglat primitive të kultivimit të tokës madje ajo sjell foto që nga Çetinja deri në Berat.

Një grua në Nikaj është fotografuar duke tjerrë lesh. Durham thotë se një komplet të tillë, me furkë e bosht e ka dorëzuar në Muzeumin Britanik të Bankfield, dhe atë Pitt – Rivers, në Oksford. Fotot nga Shushica dhe Shpati në Shqipëri dhe, nga Çetinja, Benjani në Mal të Zi.

MISS EDITH DURHAM RRETH VEGLAVE BUJQËSORE

Paimet, zejet, mjeshtëritë primitive në një seri fotosh të cilat i alternon sa në Shkodër, në Mal të Zi, në Serbi. Shkalla e zhvillmit ka qenë thuajse e njejtë.

Foto qerresh me rrota druri nga Shkodra, Podgorica, Bosnja, Serbia. Foto të vitit 1902 nga Nishi në Serbi, Bosnjë, Shqipëri madje edhe Trieste.

MISS DURHAM – KOSTUME POPULLORE SHQIPTARE

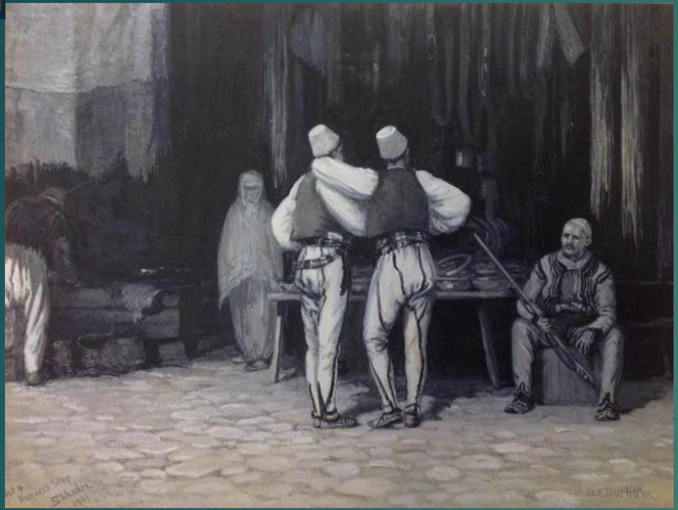

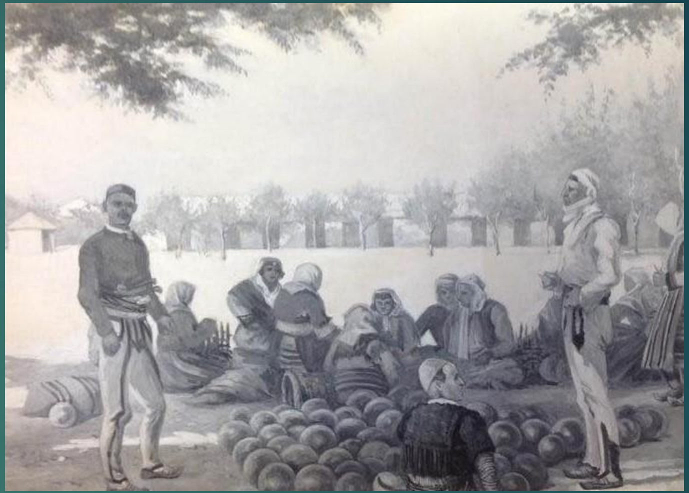

MBRETËRESHA E MALËSORËVE

NË NDERIM TË EDITH MARY DURHAM

Artiste, natyraliste, udhëtare, shkrimtare

dhe antropologe, e njohur si:

"MBRETËRESHA E MALËSORËVE"

Për kontributin e saj në dobi të kombit shqiptar.
Realizuar nga Mal Berisha

Ilustrimi muzikor: **Frédéric Chopin – *Nocturne No. 20***
Interpretuar nga pianisti i mirënjohur shqiptaro-italian,
Eni Barbullushi.